

-----
*Навчально-
методичне
забезпечення*

З. В. Яремак

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

**Методичні вказівки
для самостійної роботи
студентів денної форми навчання**

Івано-Франківськ, 2018

**Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника**

Навчально-науковий юридичний інститут

З. В. Яремак

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

**Методичні вказівки
для самостійної роботи
студентів денної форми навчання**

Спеціальність
Освітній ступінь

**081 Право
бакалавр**

Івано-Франківськ, 2018

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 2 від 02.10.2018 року)

Рецензенти:

Олійник О.С., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Семків В.В., кандидат юридичних наук, викладач кафедри судочинства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Я 79

Яремак З. В. Адміністративне процесуальне право України. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів денної форми навчання. Івано-Франківськ: Навчально-науковий юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2018. 62 с.

Навчально-методичний посібник розроблений на основі навчального плану Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та є складовою методичного супроводу самостійної роботи студентів денної форми з навчальної дисципліни «Адміністративне процесуальне право України», підготовки до здачі іспиту. В посібнику викладені: короткі методичні рекомендації до кожної теми, що полегшать підготовку до всіх видів контролю, перелік питань для самоконтролю, практичних завдань. Він також містить програму навчальної дисципліни.

Посібник призначений для студентів, аспірантів, викладачів.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	8
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	13
ТЕМА 1. Адміністративне процесуальне право як самостійна галузь права	
ТЕМА 2. Загальна характеристика адміністративних проваджень	
ТЕМА 3. Провадження у сфері управління	
ТЕМА 4. Провадження у справах про адміністративні правопорушення	
ТЕМА 5. Адміністративний (позасудовий) порядок захисту прав у сфері публічно-правових відносин	
ТЕМА 6. Адміністративне судочинство та юрисдикція адміністративних справ	
ТЕМА 7. Суб'єкти адміністративного судочинства	
ТЕМА 8. Докази та доказування в адміністративному процесі	
ТЕМА 9. Судові витрати	
ТЕМА 10. Заходи процесуального примусу в адміністративному судочинстві	
ТЕМА 11. Адміністративний позов. Процесуальна форма розгляду адміністративних справ. Розгляд адміністративної справи в суді I інстанції	
ТЕМА 12. Апеляційне провадження	
ТЕМА 13. Касаційне провадження	
ТЕМА 14. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами	
ТЕМА 15. Особливості позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ	
ТЕМА 16. Виконання судових рішень в адміністративних справах	
ТЕМА 17. Застосування європейських стандартів здійснення правосуддя у адміністративному судочинстві	
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО ВСІХ ТЕМ	59

ВСТУП

Адміністративно-процесуальне законодавство України має динамічний характер розвитку, що впливає на зміст та структуру процесуальних галузей права. Треба відзначити, що за період української незалежності було прийнято велику кількість законів та підзаконних актів, якими урегульовано значну кількість процесуальних відносин та адміністративно-правових конфліктів, котрі виникали в сфері публічного управління. Прийняття Кодексу адміністративного судочинства 6.07.2005 року стало поштовхом до принципово нового викладання адміністративного процесу у юридичних навчальних закладах України та впливає на зміст адміністративно-процесуальної науки, становлення якої відбувається понад п'ятдесят років і не знайшло свого кінцевого єдиного підходу до розуміння процесуальних проблем і сьогодні.

Різноманітні підходи до змісту та структури даного правового утворення, що не має узагальненого наукового аргументування зазначених позицій, не іде на користь розвитку адміністративно-процесуальної науки. Викладені обставини є суттєвою перешкодою для доктринального будування системи адміністративно-процесуального законодавства та адміністративного процесу як науки та навчальної дисципліни.

Навчальна дисципліна «Адміністративне процесуальне право України» вивчається разом із іншими процесуальними галузями права. Вона є теоретичною основою для забезпечення набуття слухачами навчального курсу інтегрованих, поглиблених та системно упорядкованих знань щодо особливостей здійснення адміністративного судочинства як гарантії судового захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин.

Навчальна дисципліна побудована таким чином, щоб забезпечити послідовне і логічне викладення академічного матеріалу, розкрити зміст основних положень теорії адміністративної юстиції, правового регулювання і практики здійснення адміністративного судочинства. Вивчення навчальної дисципліни сприяє розумінню місця судового захисту прав суб'єктів громадянського суспільства у розбудові правової, демократичної держави, адаптації існуючих в Україні моделі і процедур діяльності суб'єктів публічного адміністрування до європейських норм і стандартів, їхньої ролі у забезпеченні ефективного функціонування управлінських механізмів. Окреслене коло питань є важливим для засвоєння та набуття практичних навичок студентами, що навчаються за спеціальністю «Право».

Навчальна дисципліна спрямована на формування у студентів правового світогляду та мислення, оволодіння студентами сучасними знаннями з метою формування і розвитку їх професійної компетенції у сфері адміністративного судочинства, отримання необхідного обсягу теоретичних правових знань, набуття практичних навичок правозастосування, складення процесуальних документів, ознайомлення студентів з теоретичними положеннями та практикою застосування адміністративними судами законодавства та інших джерел адміністративного процесуального права України, оволодіння достатнім рівнем правової культури і правосвідомості для забезпечення прав, свобод та інтересів суб'єктів правовідносин у сфері адміністративного судочинства.

При вивченні дисципліни «Адміністративне процесуальне право України» застосовуються такі *форми організації навчального процесу*: лекції, семінарські (практичні) заняття, консультації, контрольна робота, екзамен, самостійна робота студентів. В свою чергу самостійна робота з даного предмету передбачає опрацювання теоретичних засад прослуханого лекційного матеріалу; вивчення окремих тем або питань, передбачених для самостійного опрацювання; підготовка до семінарських (практичних) занять; підготовка до контрольної роботи, заліку; розв'язання і письмове оформлення методичних, практичних, термінологічних, тестових завдань; виконання індивідуальних завдань; написання наукових доповідей, підготовка тез, участь у студентських науково-практичних конференціях тощо.

Зважаючи на визначений навчальним планом спеціальності 081 Право освітнього ступеня «бакалавр» Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного

університету імені Василя Стефаника, самостійна робота студентів з предмету «Адміністративне процесуальне право України» охоплює великий обсяг програмового матеріалу. Самостійна робота студентів виступає основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Відповідно до положення про порядок організації і контролю самостійної роботи студентів Навчально-наукового юридичного інституту, затвердженого вченою радою ННЮІ *самостійна робота студента* – це форма організації індивідуального вивчення студентами навчального матеріалу в аудиторний та поза аудиторний час з метою формування самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості молодої людини, суть якої полягає в уміннях планувати, систематизувати, контролювати й регулювати свою діяльність під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі.

Таким чином, *самостійна робота студента* є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом і виконується в поза аудиторний час, передбачений робочою програмою навчальної дисципліни. Під час вивчення навчальної дисципліни студенти повинні здобути навички самостійно мислити, поглиблювати засвоєні теоретичні знання, опанувати практичні навички прийняття правових рішень.

Впродовж освоєння навчальної дисципліни передбачається групова й індивідуальна навчально-пізнавальна та прикладна самостійна робота студента в аудиторний і поза аудиторний час. Групова самостійна робота студентів з навчальної дисципліни «Адміністративне процесуальне право України» передбачає: підготовку до контрольної роботи; засвоєння теоретичних питань; опрацювання рекомендованої навчальної та наукової літератури; опрацювання інформаційних ресурсів до відповідної теми практичного заняття; опрацювання рекомендованих рішень Європейського суду з прав людини; пошук (підбір) і опрацювання навчальної та наукової літератури з теоретичних питань, що винесені на самостійне опрацювання. Групова самостійна робота, зокрема, передбачає, що студент працює над єдиними за змістом теоретичними, творчими та практичними завданнями для всіх членів групи. Така робота пов'язана, насамперед, зі самостійним вивченням однакових для всіх студентів питань і виконанням однакових творчих та практичних завдань, які виносяться на практичні заняття, а також тих, які не виносяться на практичні заняття, але підлягають опрацюванню відповідно до програми навчальної дисципліни. У процесі самостійної підготовки до практичних занять студенти повинні, зокрема, опрацювати прослуханий лекційний матеріал, всебічно розглянути зміст теоретичних питань, що виносяться на заняття, проаналізувати відповідні рекомендовані для підготовки джерела.

На практичних заняттях групова самостійна робота стає дискусійною за формою та креативною за змістом. Групова дискусія передбачає роботу всієї групи над певним теоретичним, творчим або практичним завданням, що формулює теоретико-прикладну проблему, над її спільним обговоренням і визначенням можливих шляхів вирішення. І кожен студент має можливість висловити власний варіант розв'язання поставленого завдання. Дискусійна форма групової самостійної роботи сприяє обізнаності всіх студентів групи у теоретичному матеріалі навчальної дисципліни, вмінню обґрунтовувати, пропонувати нестандартні вирішення відповідних проблем, а також формуванню навичок публічного виступу, які є вкрай важливими для юриста. Впродовж практичних занять групуовою самостійною роботою студентів керує відповідний викладач, який, не нав'язуючи власні погляди, за допомогою додаткових питань повинен спрямувати хід означеної роботи, пропонуючи певні аргументи та контраргументи, спростування яких з боку студентів має дозволити їм сформулювати шляхи розв'язання певної теоретико-прикладної проблеми. Викладач зобов'язаний допомагати студенту у підготовці до практичних занять порадами щодо необхідних навчальних, наукових або інших джерел інформації.

Індивідуальна самостійна робота студента передбачає його можливість отримати від викладача навчальної дисципліни відповідно до затвердженого графіку консультацій орієнтовані на цього студента методичні вказівки, рекомендації, поради щодо самостійного виконання ним

теоретичних, творчих і практичних завдань. Така робота сприяє не тільки виявленню прогалин у знаннях студентів, їхньому вчасному усуненню чи ліквідації заборгованостей з тих тем навчальної дисципліни, які не були засвоєні студентом на належному рівні, але й формуванню у добре підготовленого студента поглиблених знань з навчальної дисципліни.

Контроль самостійної роботи й оцінка її результатів організовується як єдність двох форм самоконтролю та самооцінка студента, з одного боку, та контролю й оцінка з боку викладачів на практичних заняттях. Рівень засвоєння знань студенти можуть перевірити самостійно, відповідаючи, зокрема, на питання для самоконтролю.

Крім обов'язкової самостійної роботи з навчальної дисципліни студент може виконувати таку роботу добровільно, зокрема, беручи участь у відповідних конкурсах, судових процесах, олімпіадах, вікторинах, студентських наукових конференціях, наукових гуртках, а також готуючи тези доповідей і статей з тематики навчальної дисципліни. Викладач зобов'язаний належно заохочувати таку добровільну самостійну роботу.

Представлений навчально-методичний посібник покликаний сприяти вивченню тем з даної дисципліни, по яких передбачається проведення семінарських (практичних) занять, так і тих, які, відповідно, не будуть предметом вивчення на семінарських (практичних) заняттях. Разом з тим, вони становлять невід'ємну частину змісту навчальної дисципліни та охоплюються в рамках проведення поточного, модульного та підсумкового контролю. В посібнику у вигляді коротких методичних вказівок викладено всі теми, що визначені навчальною програмою нормативної дисципліни «Адміністративне процесуальне право України», короткі методичні рекомендації, що полегшать підготовку студентів, перелік основних та додаткових питань для перевірки знань, типові до тих, які будуть включені в питання поточного та підсумкового контролю, а також практичних завдань.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ»

Змістовий модуль 1.

Адміністративні провадження

ТЕМА 1. Адміністративно-процесуальне право як галузь права

Поняття адміністративно-процесуального права та його значення. Сучасні теоретико-правові концепції адміністративно-процесуального права України. Співвідношення з суміжними поняттями: адміністративний процес, адміністративні процедури, адміністративні провадження.

Предмет, метод та система адміністративного процесуального права.

Функції адміністративно-процесуального права.

Поняття та види джерел адміністративного процесу.

Взаємодія адміністративно-процесуального права з іншими галузями права.

ТЕМА 2. Загальна характеристика адміністративних проваджень

Поняття та ознаки адміністративних проваджень.

Класифікація адміністративних проваджень. Провадження у сфері управління, провадження з адміністративного судочинства та адміністративно-деліктні провадження як зміст адміністративного процесу.

Стадії адміністративних проваджень, їх характеристика.

ТЕМА 3. Провадження у сфері управління

Провадження у сфері управління: поняття, види.

Провадження за заявою суб'єкта: реєстраційні та дозвільні.

Провадження за скаргою суб'єкта: правове регулювання, загальні та спеціальні органи, уповноважені на розгляд скарг.

Провадження за ініціативною органа владних повноважень: контрольно-наглядові провадження, провадження із застосування заходів адміністративного примусу.

ТЕМА 4. Провадження у справах про адміністративні правопорушення

Загальна характеристика провадження в справах про адміністративні правопорушення: завдання та принципи провадження. Види проваджень у справах про адміністративні правопорушення: звичайне, спрощене.

Підвідомчість справ про адміністративні правопорушення. Органи (посадові особи), які розглядають справи про адміністративні правопорушення: адміністративні комісії при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад; районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди; органи внутрішніх справ; органи державних інспекцій, інші органи (посадові особи) уповноважені розглядати і вирішувати справи про адміністративні правопорушення, їх компетенція.

Права та обов'язки осіб, які беруть участь у провадженні в справах про адміністративні правопорушення.

Стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення: відкриття провадження; розгляд справи; винесення постанови; перегляд постанови; виконання постанови.

ТЕМА 5. Адміністративний (позасудовий) порядок захисту прав у сфері публічно-правових відносин

Загальні правові засади оскарження в адміністративному (позасудовому) порядку.

Порядок звернення до органів загальної компетенції, уповноважених на розгляд скарг. Процедура розгляду та прийняття рішення. Правові наслідки прийнятого рішення.

Звернення до спеціальних органів, уповноважених на розгляд скарг в окремих категоріях публічно-правових спорів.

Проблемні питання виконання рішень, прийнятих в адміністративному (позасудовому) порядку з метою захисту прав, свобод та законних інтересів у сфері публічно-правових відносин.

Змістовий модуль 2.

Адміністративне судочинство

ТЕМА 6. Адміністративна юрисдикція та підсудність адміністративних справ.

Поняття адміністративної юстиції та її ознаки. Матеріальний, процесуальний та організаційний критерії адміністративної юстиції.

Адміністративне судочинство: поняття, основні завдання та принципи. Принципи змагальності, диспозитивності та офіційного з'ясування всіх обставин у справі: співвідношення та взаємозв'язок в адміністративному судочинстві.

Загальні засади організації та діяльності адміністративних судів. Система адміністративних судів та їх повноваження.

Поняття адміністративної юрисдикції та її види. Предметна юрисдикція. Характеристика категорій адміністративних спорів, віднесених до компетенції адміністративних судів. Загальні правила відмежування адміністративної юрисдикції від інших видів юрисдикції. Розмежування предметної юрисдикції адміністративних судів. *Інстанційна юрисдикція. Територіальна юрисдикція (підсудність).*

Наслідки порушення правил щодо адміністративної юрисдикції.

ТЕМА 7. Суб'єкти адміністративного судочинства

Поняття та ознаки суб'єктів адміністративного процесуального права. Класифікація суб'єктів адміністративного процесуального права. Адміністративна процесуальна право- та дієздатність: поняття, умови набуття та порядок припинення.

Суд як основний суб'єкт адміністративно-процесуальних правовідносин. Склад суду. Відвід судді.

Учасники справи. Поняття, ознаки та процесуальний статус сторін. Поняття неналежної сторони в адміністративному процесі; порядок і умови її заміни. Поняття, види та процесуальний статус третіх осіб в адміністративному процесі. Процесуальне правонаступництво: підстави та умови вступу у розгляд справи правонаступника.

Процесуальне представництво в адміністративному процесі та його види. Підстави участі законного представника в адміністративному процесі, його повноваження. Процесуальний статус довірчого представника в адміністративному судочинстві.

Особливості участі у справі органів та осіб, яким за законом надано право захищати права та інтереси інших осіб.

Процесуальний статус інших учасників судового процесу (помічника судді, секретаря судового засідання, судового розпорядника, свідка, експерта, експерта з питань права, перекладача, спеціаліста).

ТЕМА 8. Докази та доказування в адміністративному процесі

Поняття та класифікація доказів. Письмові, речові й електронні докази. Висновки експертів. Показання свідків.

Порядок формування та зміст предмету доказування. Характеристика фактів, що не підлягають доказуванню.

Доказова діяльність суду та інших суб'єктів в адміністративному судочинстві. Особливості доказування в адміністративному судочинстві.

Правила оцінки доказів судом. Належність, допустимість, достовірність та достатність

доказів.

Забезпечення доказів.

ТЕМА 9. Судові витрати

Поняття та види судових витрат в адміністративному процесі. Судовий збір: порядок сплати та пільги при оплаті судового збору.

Витрати, пов'язані з розглядом судової справи: на професійну правничу допомогу; сторін та їхніх представників, що пов'язані із прибуттям до суду; пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертиз; пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів; пов'язані із вчиненням інших процесуальних дій або підготовкою до розгляду справи.

Відстрочка, розстрочка та зменшення розміру судових витрат.

Розподіл судових витрат між сторонами.

ТЕМА 10. Заходи процесуального примусу в адміністративному судочинстві

Підстави і порядок застосування заходів процесуального примусу.

Види заходів процесуального примусу: попередження; видалення із залу судового засідання; тимчасове вилучення доказів для дослідження судом; привід; штраф.

ТЕМА 11. Адміністративний позов. Процесуальна форма розгляду адміністративних справ. Розгляд адміністративної справи в суді I інстанції

Адміністративний позов: поняття, ознаки, елементи. Форма, зміст позовної заяви. Зміна адміністративного позову або відмова від нього. Зустрічний позов. Забезпечення адміністративного позову.

Поняття, завдання та форми судового розгляду в адміністративній справі. Позовне провадження в адміністративному судочинстві. Судовий розгляд справи у спрощеному провадженні. Судовий розгляд справи у порядку письмового провадження.

Повноваження адміністративного суду на етапі відкриття провадження у справі. Підстави залишення позовної заяви без руху. Підстави та наслідки повернення позовної заяви. Підстави та наслідки відмови у відкритті провадження в адміністративній справі. Правові наслідки відкриття провадження у справі.

Поняття і завдання підготовки адміністративної справи до судового розгляду. Поняття, мета і порядок проведення попереднього судового засідання. Судові рішення за наслідками підготовчого провадження. Врегулювання спору за участю судді.

Судовий розгляд справи у судовому засіданні. Етапи судового розгляду у адміністративних справах (підготовча частина; розгляд справи по суті; судові дебати; ухвалення та оголошення рішення суду першої інстанції).

Ускладнення в ході судового розгляду: зупинення провадження у справі; відкладення розгляду справи; оголошення перерви.

Зміни в позовному спорі: відмова позивача від позову, визнання позову відповідачем, примирення сторін.

Поняття, види судових рішень та їх форма. Порядок ухвалення судових рішень. Вимоги, яким мають відповідати судові рішення та порядок усунення недоліків у судових рішеннях судом, який його ухвалив. Набрання судовим рішенням законної сили.

Закінчення розгляду справи без винесення рішення по суті (закриття провадження у справі, залишення позовної заяви без розгляду).

ТЕМА 12. Апеляційне провадження

Загальна характеристика апеляційного провадження. Право апеляційного оскарження постанов і ухвал суду першої інстанції та процесуальний порядок його реалізації. Об'єкти та строки апеляційного оскарження.

Підготовка і розгляд справи апеляційним судом. Порядок апеляційного розгляду. Межі розгляду справи судом апеляційної інстанції.

Повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду апеляційної скарги: залишити апеляційну скаргу без задоволення, а судові рішення - без змін; скасувати судові рішення повністю або частково і ухвалити нове судові рішення у відповідній частині або змінити судові рішення; скасувати судові рішення повністю або частково і у відповідній частині закрити провадження у справі повністю або частково або залишити позовну заяву без розгляду повністю або частково; визнати нечинним судові рішення суду першої інстанції повністю або частково і закрити провадження у справі у відповідній частині; скасувати судові рішення і направити справу для розгляду до іншого суду першої інстанції за встановленою підсудністю; скасувати свою постанову (повністю або частково).

Судові рішення суду апеляційної інстанції.

ТЕМА 13. Касаційне провадження

Касаційне провадження: загальна характеристика. Право касаційного оскарження та процесуальний порядок його реалізації.

Відкриття касаційного провадження. Підготовка касаційного розгляду справи і порядок її розгляду. Межі розгляду справи судом касаційної інстанції.

Повноваження суду касаційної інстанції: залишити судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій без змін, а скаргу без задоволення; скасувати судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і передати справу повністю або частково на новий розгляд, зокрема, за встановленою підсудністю або для продовження розгляду; скасувати судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і ухвалити нове рішення у відповідній частині або змінити рішення, не передаючи справи на новий розгляд; скасувати постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково і залишити в силі рішення суду першої інстанції у відповідній частині; скасувати судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і закрити провадження у справі чи залишити заяву без розгляду у відповідній частині; визнати нечинними судові рішення судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і закрити провадження у справі у відповідній частині; скасувати свою постанову (повністю або частково).

Рішення суду касаційної інстанції за результатами розгляду касаційної скарги. Законна сила постанови і ухвали суду касаційної інстанції.

ТЕМА 14. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами

Поняття та загальна характеристика нововиявлених та виключних обставин.

Право на оскарження за нововиявленими та виключними обставинами та порядок його реалізації.

Процедура перегляду адміністративними судами у зв'язку з нововиявленими та виключними обставинами. Відкриття провадження за нововиявленими або виключними обставинами. Порядок здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. Судові рішення за наслідками провадження за нововиявленими або виключними обставинами: відмовити в задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами та залишити відповідне судові рішення в силі; задовольнити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, скасувати відповідне судові рішення та ухвалити нове рішення чи змінити рішення; скасувати судові рішення і закрити провадження у справі або залишити позов без розгляду.

ТЕМА 15. Особливості позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ

Особливості розгляду окремих категорій справ незначної складності.

Розгляд окремих категорій складних справ. Особливості провадження у справах щодо оскарження нормативно-правових актів: органів виконавчої влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень; Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів. Особливості провадження у справах за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності.

Розгляд окремих категорій термінових адміністративних справ: особливості повідомлення учасників про розгляд справи; обчислення процесуальних строків; проголошення та вручення судових рішень; апеляційного та касаційного оскарження. Особливості провадження у справах: пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму; щодо реалізації права на свободу мирних зібрань; за зверненням органів доходів і зборів; з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності; з приводу рішень, дій або бездіяльності органу державної виконавчої служби, приватного виконавця; з приводу затримання, примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України.

Особливості розгляду типових та зразкових справ.

ТЕМА 16. Виконання судових рішень в адміністративних справах

Поняття, зміст та правова природа виконавчого провадження. Порядок виконання судових рішень в адміністративних справах. Рішення, що підлягають негайному виконанню.

Процесуальні питання, які вирішуються судом під час примусового виконання рішень в адміністративних справах.

Судовий контроль за виконанням рішень: оскарження рішення, дії чи бездіяльності органу державної виконавчої служби; зобов'язання суб'єкта владних повноважень звітувати перед судом про виконання судового рішення.

Особливості виконання рішень за окремими категоріями адміністративних справ: виконання судових рішень, боржниками за якими є органи державної влади, підприємства, установи, організації; порядок виконання судового рішення про визнання недійсним нормативно-правового акта.

ТЕМА 17. Застосування європейських стандартів здійснення правосуддя у адміністративному судочинстві

Загальновизнані принципи і норми європейського права як складова частина правової системи України. Правові підстави застосування Конвенції та рішень ЄСПЛ при здійсненні правосуддя.

Застосування практики ЄСПЛ при тлумаченні загальних положень та принципів судочинства: принцип верховенства права; принцип законності; принцип рівності; процесуальна рівність; принцип змагальності; принципи гласності та відкритості; забезпечення апеляційного та касаційного оскаржень рішень; обов'язковість судових рішень.

Особливості застосування європейських стандартів здійснення правосуддя в адміністративному судочинстві.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

ТЕМА 1. Адміністративне процесуальне право як самостійна галузь права

Методичні вказівки.

Конституція України встановила, що людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст.1). Саме це конституційне положення є основоположним началом для відносин між державою та людиною. У зв'язку з тим, що саме держава відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження й забезпечення прав і свобод людини є її головним обов'язком, у законодавстві України передбачені певні правові механізми, завданням яких є захист прав свобод й інтересів фізичних та юридичних осіб, а в разі порушення таких прав – їх відновлення. Одним із таких правових механізмів є адміністративне процесуальне право України.

У процесі опрацювання лекційного матеріалу та рекомендованого списку додаткових джерел з теми студент повинен звернути особливу увагу на необхідність з'ясування сутності поняття та змісту таких категорій, як «адміністративний процес» та «адміністративна процедура». Вони є близькими, однак не тотожними. При цьому адміністративний процес є більш загальним поняттям відносно адміністративної процедури. Адміністративний процес можна розглядати як певний вид юридичної діяльності уповноважених на те органів. Процедура ж – це визначений правом порядок здійснення такої діяльності (порядок вчинення окремих процесуальних дій, які є складовими такої діяльності).

На сьогодні дискусійний характер носить питання щодо поняття, сутності та функціонального призначення АПП у національній системі права. З цього приводу серед науковців існують такі основні точки зору: АПП як самостійна галузь права, як інститут адміністративного права, як підгалузь адміністративного права. Важливо, щоб студенти, ознайомившись з різними правовими позиціями, визначили свою власну точку зору щодо правової природи АПП. Правильне визначення співвідношення АПП з галузями права має не тільки теоретичне, але і практичне значення, оскільки дозволяє виробити чіткі критерії для законодавчих рішень, спрямованих на закріплення більш ефективних заходів відповідальності держави за свою діяльність.

Беручи до уваги різні концепції розуміння АПП, необхідно дослідити та прокласифікувати принципи, функції, джерела АПП.

Питання для самоконтролю:

1. Порівняльна характеристика понять «адміністративно-процесуальне право», «адміністративний процес».
2. Відмінність адміністративного провадження від адміністративної процедури.
3. Імперативність та диспозитивність методу правового регулювання АПП.
4. Розмежування понять «функції адміністративно-процесуального права» та «адміністративно-процесуальні функції».
5. Класифікація принципів АПП.
6. Порівняльна характеристика принципів АПП та принципів адміністративного судочинства.
7. Суть та значення принципу презумпції правомірності дій і вимог суб'єкта звернення та заінтересованої особи.
8. Характеристика принципу диференціації та спеціалізації адміністративного процесу.
9. Судова практика як джерело АПП.
10. Міжнародні договори як джерела АПП.
11. Основні форми взаємодії адміністративно-процесуального права та адміністративного права.

12. Взаємозв'язок АПП з іншими процесуальними галузями.

Література:

1. Авер'янов В. Б. Процесуальний аспект адміністративного права: особливості тлумачення. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики [за заг. ред. Авер'янова В. Б.]. К.: Факт, 2003. С. 39-43.
2. Адміністративна процедура та адміністративні послуги: Зарубіжний досвід і пропозиції для України / Центр політико-правових реформ; [І. Б. Коліушко (відп.ред.), В. П. Тимошук (авт.-упоряд.)]. К.: Факт, 2003. 495 с.
3. Банчук О. А. Публічне і приватне право: історія українських вчень та сучасність. К.: Конус-Ю, 2008.
4. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права / Навч. посібник / За заг. редакцією Куйбіди Р.О., Шишкіна В.І. К.: Старий світ, 2006.
5. Коверзнев В. О. Сутність приватних і публічних правовідносин та принципи їх розмежування. *Публічне і приватне право: проблеми методології, теорії та практики*: Збірник матеріалів юридичної науково-практичної Інтернет-конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 14 травня 2013 р. Тези наукових доповідей. К., 2013. С. 27-31.
6. Кузьменко О.В. Взаємообумовленість та взаємозалежність змісту адміністративного процесу та адміністративної процедури від предмета адміністративного права. *Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції*: зб. наук. статей / М.І. Смокович, М.І. Цуркан, В.Г. Перепелюк та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012. С.69 – 79.
7. Кузьменко О. В. Адміністративний процес у парадигмі права: дис... д-ра юрид. наук. К., 2006. 401 с.
8. Перепелюк В. Г. Поняття і принципи адміністративного процесу: питання теорії: дис... канд. юрид. наук. Чернівці, 2000. 205 с.
9. Пабат О. В. Адміністративно-процесуальні гарантії прав та свобод громадян: дис... канд. юрид. наук. Х., 2008. 194 с.
10. Писаренко Н.Б. Адміністративний процес та адміністративне судочинство: до питання про співвідношення правових категорій. *Адміністративне право і процес*. 2015. №1(11). С. 269-276.
11. Стахурський М. Ф. Питання реформування адміністративного процесу в Україні: дис... канд. юрид. наук. К., 2002. 206 с.
12. Селіванов А. О. Адміністративний процес в Україні: реальність і перспективи розвитку правових доктрин. К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2000. 68 с.

ТЕМА 2. Загальна характеристика адміністративних проваджень

Методичні вказівки.

Адміністративний процес як різновид юридичного процесу, складається з проваджень та стадій, зміст, особливості та порядок здійснення яких обумовлюється публічно-правовими відносинами, що утворюють предмет діяльності адміністративних судів.

Основні ознаки адміністративного провадження:

- а) нормативне врегулювання процесуальних дій;
  - б) наявність конкретної індивідуальної справи;
  - в) спільність предмета правового регулювання в кожному конкретному провадженні;
  - г) наявність не пов'язаного зі службовим підпорядкуванням уповноваженого суб'єкта вирішення справи;
  - г) об'єктивізація дій у межах конкретної індивідуальної справи;
  - д) прийняття відповідного рішення (акта) і звернення його до виконання.
- Усі провадження **за формою їх здійснення** можна поділити на три групи:

- 1) провадження в сфері управління;
- 2) провадження з адміністративного судочинства;
- 3) адміністративно-деліктні провадження.

Провадження адміністративного процесу послідовно здійснюються через сукупність стадій, які залежно від волевиявлення сторін адміністративної справи та процесуальних дій, що виконуються у межах кожної із них, поділяються на два основних види: обов'язкові (конститутивні) та необов'язкові (факультативні) стадії.

Необхідність класифікації стадій адміністративного процесу за ступенем їх обов'язковості та місця у структурі такого процесу пояснюється потребою детально розібратись в особливостях цих стадій, намаганням розкрити їх найбільш загальні закономірності, цільове призначення і специфіку здійснення. Така класифікація сприяє з'ясуванню природи процесуальних стадій і вимог, які висуваються законом до дій учасників процесу на окремому просторово-часовому відрізку. Практичне значення класифікації полягає у тому, що вона покликана забезпечити прийняття законних і обґрунтованих рішень з урахуванням загальних і спеціальних вимог, які мають бути враховані під час розгляду адміністративної справи з метою досягнення кінцевого правового результату. Обов'язкові (конститутивні) стадії адміністративного процесу є неодмінними частинами такого процесу, без них його виникнення, існування та розвиток взагалі неможливий. Розпочавшись, адміністративний процес, незалежно від волевиявлення його учасників, проходить через усі існуючі обов'язкові стадії. Сутність цієї групи стадій адміністративного процесу полягає у тому, що вони здійснюються по кожній адміністративній справі, яка закінчується остаточним юридичним вирішенням і тому мають розглядатись як обов'язкові, за винятком випадків, коли справа припиняється в попередній стадії.

Необов'язкові (факультативні) стадії адміністративного процесу, на відміну від обов'язкових, виникають виключно за волевиявленням учасників такого процесу й за відсутності такого волевиявлення взагалі можуть і не виникнути. Такі стадії здійснюються лише у випадках необхідності, обумовленої обставинами конкретної адміністративної справи. Не можуть вважатись обов'язковими ті стадії, які повністю залежать від волі, ініціативи учасників процесу і як наслідок можуть як стати, так і не стати предметом розгляду вищої інстанції.

Зауважимо, що назви стадій адміністративного процесу, види та сутність яких будуть розглянуті нижче, обумовлені рядом факторів, а саме:

- 1) змістом самої стадії та процесуальними діями, які в її межах здійснюються;
- 2) нормативно-правовим закріпленням відповідної стадії. Назва, зміст та порядок здійснення стадій адміністративного процесу, його учасники та інші процесуальні особливості стадій такого процесу в основному закріплені у КАС України;
- 3) процесуальною метою здійснення відповідної стадії адміністративного процесу.

До процесуальних стадій адміністративних проваджень та адміністративного процесу в цілому належать:

- 1) вирішення питання про відкриття адміністративної справи;
- 2) з'ясування фактичних обставин справи;
- 3) розгляд справи і винесення рішення у справі;
- 4) перегляд рішення у справі;
- 5) виконання прийнятого рішення у справі.

Зазначені стадії носять узагальнюючий характер для усіх видів проваджень. Тому кожна із стадій залежно від адміністративного процесуального статусу суб'єктів процесу адаптується до конкретної мети і завдань провадження, являє собою відносно самостійну і завершену частину того чи іншого адміністративного провадження.

Питання для самоконтролю:

1. Адміністративні провадження: поняття, види, характеристика.
2. Провадження в сфері управління.
3. Провадження з адміністративного судочинства.

4. Адміністративно-деліктні провадження.
5. Стадії адміністративного процесу: поняття, види, характеристика.
6. Обов'язкові стадії адміністративного процесу: зміст й призначення.
7. Факультативні (необов'язкові) стадії адміністративного процесу: зміст й призначення.

Творче завдання:

1. Випишіть з навчальних підручників чи інших наукових видань 3-5 визначень адміністративного провадження. Порівняйте їх за змістом.
2. Скласти схеми:
  - ознаки адміністративного провадження;
  - стадії адміністративного провадження;
  - класифікація адміністративних проваджень.

Література:

1. Адміністративна процедура та адміністративні послуги: зарубіжний досвід і пропозиції для України / Автор-упорядник В. П. Тимощук. К.: Факт, 2003.
2. Демський Е., Костюк Ю. Актуальні питання законодавчого врегулювання процедур у сфері публічного адміністрування. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2011. № 2.
3. Кузьменко О. В. Взаємообумовленість та взаємозалежність змісту адміністративного процесу та адміністративної процедури від предмета адміністративного права. *Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції* : зб. наук. статей / М.І. Смокович, М.І. Цуркан, В.Г. Перепелюк та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012.
4. Лихачов С. В. Дозвільне провадження в адміністративному процесі: дис... канд. юрид. наук. Х., 2001. 177 с.
5. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права: Навч. посібник / За заг. редакцією Куйбіди Р.О., Шишкіна В.І. К.: Старий світ, 2006.
6. Писаренко Н.Б. Адміністративний процес та адміністративне судочинство: до питання про співвідношення правових категорій. *Адміністративне право і процес*. 2015. №1(11). С. 269-276.
7. Тимощук В.П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії: Монографія. К.: Конус-Ю, 2010.

ТЕМА 3. Провадження у сфері управління

Методичні вказівки.

Провадження в сфері управління — це визначені нормами адміністративного процесуального права умови здійснення в інстанційному (адміністративному) порядку органом владних повноважень процедурних дій щодо забезпечення і охорони прав, обов'язків та інтересів учасників правовідносин, прийняття рішення у конкретних індивідуальних справах публічного і приватного характеру та звернення цих рішень до виконання.

Провадження у сфері управління здійснюються у зв'язку з:

- 1) реалізацією або необхідністю сприяння в реалізації суб'єктивного права;
- 2) набуттям передбаченого законодавством суб'єктивного права;
- 3) виконанням або необхідністю сприяння виконанню обов'язків;
- 4) застосуванням заходів адміністративного примусу щодо попередження або припинення настання шкідливих наслідків, а також адміністративних санкцій, крім накладення адміністративних стягнень;
- 5) оскарження дій чи бездіяльності органів владних повноважень, їх посадових осіб у зв'язку з реалізацією та захистом прав, свобод та інтересів приватних осіб, а також у зв'язку з розглядом та вирішенням конкретної адміністративної справи.

Учасниками адміністративного провадження є:

1) суб'єкт звернення — фізична чи юридична особа, що звертається до органу владних повноважень, його посадових осіб із заявою або скаргою щодо реалізації та захисту своїх прав, свобод і інтересів та сприяння виконанню обов'язків;

2) орган владних повноважень — орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, а також інші органи публічної адміністрації, які відповідно до своєї компетенції уповноважені розглядати та вирішувати адміністративні справи;

3) заінтересована особа — фізична або юридична особа, права та інтереси якої зачіпає або може зачіпати прийняття уповноваженим суб'єктом адміністративного акта;

4) свідок експерт, спеціаліст, перекладач, законні представники, представники органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, залучені відповідно до законодавства до розгляду і вирішення адміністративної справи.

З огляду на типологічні групи правовідносин у сфері управління можна виділити кілька видів адміністративних проваджень публічного і приватного характеру.

1. Адміністративні провадження за заявою фізичних чи юридичних осіб щодо реалізації їх прав та інтересів, у тому числі з надання адміністративних послуг — *провадження за заявою суб'єкта звернення*;

2. Адміністративні провадження за ініціативою органу владних повноважень щодо забезпечення реалізації контрольних-наглядових функцій та застосування заходів адміністративного примусу — *провадження за ініціативою органу владних повноважень*;

3. Адміністративні провадження за скаргою фізичних чи юридичних осіб щодо реалізації та захисту їх прав та інтересів у зв'язку з розглядом адміністративної справи, у тому числі на рішення, дії чи бездіяльність органу владних повноважень — *провадження за скаргою суб'єкта звернення*.

Кожний із зазначених видів адміністративного провадження призначений для розгляду і вирішення певної групи відносин, має відповідні особливості, забезпечує реалізацію прав, обов'язків та інтересів і поновлення порушеного права учасників правовідносин у публічній сфері.

Питання для самоконтролю:

1. Провадження у сфері управління: поняття, види.
2. Провадження за заявою суб'єкта: реєстраційні та дозвільні.
3. Провадження за скаргою суб'єкта: правове регулювання, загальні та спеціальні органи, уповноважені на розгляд скарг.
4. Провадження за ініціативою органу владних повноважень: контрольні-наглядові провадження, провадження із застосування заходів адміністративного примусу.

Творче завдання:

1. Співвідношення понять «юрисдикційні провадження», «дисциплінарні провадження» та «провадження щодо скарг громадян», а також їх співвідношення з іншими процедурними провадженнями.

2. З'ясуйте завдання, загальні засади та риси провадження щодо реєстрації громадян за місцем проживання.

3. Визначте загальні принципи дозвільних проваджень.

Практичні завдання.

1. Громадянка М. звернулася до органу реєстрації із заявою про реєстрацію місця її проживання та її дітей у садовому будинку садового товариства «Квітка». До заяви М. додала: а) свідоцтво про право власності на нерухоме майно, відповідно до якого вона є власником зазначеного садового будинку, та б) акт обстеження житлових умов.

Зазначений орган відмовив М. у реєстрації із посиланням на те, що будинок, у якому вона бажає зареєструвати своє та дітей місце проживання, є садовим, а не житловим.

Визначте правомірність дій суб'єкта владних повноважень.

2. Громадянин В. звернувся до департаменту соціального захисту населення обласної державної адміністрації із заявою про переоформлення на його ім'я автомобіля 1996 р. випуску. Зазначений автомобіль належав тестю В., який, будучи інвалідом, отримав його від іноземця як гуманітарну допомогу. В. проживав із тестем однією сім'єю. Листом департаменту в наданні В. дозволу на переєстрацію автомобіля відмовлено.

Визначте правомірність дій суб'єкта владних повноважень.

Література:

1. Демський Е. Актуальні питання законодавчого врегулювання процедур у сфері публічного адміністрування. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2011. № 2.

2. Кузьменко О.В. Взаємообумовленість та взаємозалежність змісту адміністративного процесу та адміністративної процедури від предмета адміністративного права. *Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції* : зб. наук. статей / М.І. Смокович, М.І. Цуркан, В.Г. Перепелюк та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012.

3. Тимощук В.П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії: Монографія. К.: Конус-Ю, 2010.

4. Писаренко Н.Б. Адміністративний процес та адміністративне судочинство: до питання про співвідношення правових категорій. *Адміністративне право і процес*. 2015. №1(11). С. 269-276.

ТЕМА 4. Провадження у справах про адміністративні правопорушення

Методичні вказівки.

Провадження в справах про адміністративні правопорушення - це особливий вид процесуальної діяльності, врегульована нормами адміністративно-процесуального права діяльність уповноважених органів, яка спрямована на притягнення до адміністративної відповідальності осіб, які вчинили адміністративні правопорушення.

У порівнянні з іншими адміністративними провадженнями воно більш детально регламентовано в законодавстві України. Основні положення зазначеного провадження зосереджені в розділах 4 ("Провадження в справах про адміністративні правопорушення") та 5 ("Виконання постанов про накладення адміністративних стягнень") Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП). Але, крім зазначеного нормативного акту процедури провадження в справах про адміністративні проступки врегульовуються Митного кодексу України (далі - МКУ) (розділ 19 "Провадження в справах про порушення митних правил") та іншими актами, як правило підзаконними, які врегульовують питання притягнення до відповідальності юридичних осіб.

Йому притаманні наступні особливості:

- виникає у зв'язку із вчиненням проступку та необхідністю проведення адміністративного розслідування;

- реалізується тільки визначеним колом суб'єктів особливе місце серед яких посідають органи виконавчої влади;

- процесуальні акти цього провадження мають певну специфіку;

- за допомогою даного провадження реалізуються норми адміністративної відповідальності;

- здійснюється, як правило, у позасудовому порядку;

- з усіх видів адміністративного процесу воно найбільш подібне до юрисдикційних проваджень в інших галузях права (зокрема, кримінально-процесуального).

Загальний аналіз законодавства України дає змогу виділити два види провадження в справах про адміністративні правопорушення: звичайне та спрощене:

1) Звичайне здійснюється у більшості справ і детально регламентовано чинним законодавством. Воно передбачає складання протоколу, визначає зміст, запобіжні заходи та порядок їх застосування, права та обов'язки учасників провадження, порядок розгляду справ, факти, обставини, що є доказами.

2) Спрощене провадження застосовується щодо невеликої кількості правопорушень. Таке провадження характеризується мінімумом процесуальних дій та їх оперативністю. Протокол правопорушення не складається, посадова особа, що виявила правопорушення, приймає і виконує рішення про накладення стягнення (штрафу або попередження) на місці вчинення правопорушення. Спрощена процедура не застосовується при провадженні у справах про порушення митних правил.

Залежно від виду органів, які здійснюють адміністративне провадження, розрізняють три види провадження:

- адміністративне;
- судове;
- таке, що здійснюється громадськими організаціями.

В адміністративному порядку провадження здійснюється органами виконавчої влади, тобто:

- адміністративними комісіями при місцевих органах державної виконавчої влади;
- одноособово службовими (посадовими) особами - представниками органів державної виконавчої влади: річкового, повітряного, автомобільного та електротранспорту, внутрішніх справ, пожежного нагляду, рибоохорони, митного нагляду, нагляду за охороною праці, військовими комісаріатами (тобто інспекторами, контролерами, начальниками цих органів) тощо.

Провадження у справах про порушення митних правил здійснюється тільки уповноваженими посадовими особами Митної служби України та місцевими судами (суддями).

У судовому порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення здійснюється суддями одноособово.

Провадження може здійснюватися і громадськими органами та їх уповноваженими особами, наприклад, громадськими органами з охорони громадського порядку; громадськими інспекторами: Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, лісовим інспектором, мисливським інспектором, органів рибоохорони, охорони навколишнього природного середовища тощо.

Завданнями провадження у справах про адміністративні правопорушення є: своєчасне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її точній відповідності із законодавством, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян в дусі додержання законів, зміцнення законності (ст. 245 КУпАП).

Таким чином, провадження у справах про адміністративні правопорушення - це комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених процесуальних дій, спрямованих на своєчасне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності з законодавством, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян в дусі додержання законів, зміцнення законності, які здійснюються спеціально уповноваженим органом або посадовою особою державних органів з метою охорони прав та законних інтересів громадян.

Питання для самоконтролю:

1. Загальна характеристика провадження в справах про адміністративні правопорушення: завдання та принципи провадження.

2. Види проваджень у справах про адміністративні правопорушення: звичайне, спрощене.
3. Підвідомчість справ про адміністративні правопорушення.
4. Органи (посадові особи), які розглядають справи про адміністративні правопорушення: адміністративні комісії при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад; районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди; органи внутрішніх справ; органи державних інспекцій, інші органи (посадові особи) уповноважені розглядати і вирішувати справи про адміністративні правопорушення, їх компетенція.
5. Права та обов'язки осіб, які беруть участь у провадженні в справах про адміністративні правопорушення.
6. Стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення: відкриття провадження; розгляд справи; винесення постанови; перегляд постанови; виконання постанови.

Практичні завдання.

1. На гр. Р. накладено адміністративне стягнення у виді штрафу за скоєння правопорушення, передбаченого ст. 122 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Р. вирішив оскаржити постанову про накладення на нього стягнення. Він звернувся до суду з позовом, у якому просив визнати протиправним протокол про адміністративне правопорушення та скасувати постанову про накладення стягнення.

Зробіть юридичний аналіз даної справи, зокрема з'ясуйте, якому суду вона підсудна, протягом якого строку можна звернутися із даним позовом та чи можна оскаржити прийняте судом рішення.

2. За рішенням суду Д. був притягнутий до відповідальності за статтею 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення - злісна непокора законній вимозі поліцейського. Судом було призначено стягнення у вигляді громадських робіт на строк 40 годин.

Який порядок набрання законної сили, виконання рішення суду? Як визначатиметься вид громадських робіт, що підлягають виконанню Д.?

3. Водій вчинив правопорушення, відповідальність за яке встановлено частиною 1 статтею 122 Кодексу України про адміністративні правопорушення ненадання переваги у русі пішоходам на нерегульованих пішохідних переходах. Працівник органів Національної поліції склав постанову про накладення стягнення й запропонував водієві сплатити штраф на місці вчинення правопорушення. Останній не заперечував.

Як у даному випадку буде стягнуто штраф? Чи зміниться ситуація, якщо порушник буде заперечувати проти стягнення штрафу?

Література:

1. Адміністративна процедура та адміністративні послуги: зарубіжний досвід і пропозиції для України / Авторупорядник В.П. Тимощук. К.: Факт, 2003.
2. Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики. Настільна книга судді / За заг. редакцією О.М. Пасенюка. К.: Істина, 2007.
3. Адміністративна юстиція: європейський досвід і пропозиції для України / Авторупорядники Коліушко І.Б., Куйбіда Р.О. К.: факт, 2003.
4. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник у 2-х томах / за заг. ред. Аверьянова Б.В. К.: Юридична думка, 2004.
5. Висилів С. С. Адміністративно-правові засади підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення : дис. ... кандидата юридичних наук. Л.: Національний університет «Львівська політехніка», 2016. 245 с.
6. Жильцов О. Л. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: процесуально-правовий аспект: автореф. дис... канд. юрид. наук. Х., 2007. 20 с.

7. Русанова В. Б. Оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 200 с.

8. Шуба Б. В. Адміністративне судочинство та адміністративно-деліктне провадження: перешкоди взаємодії двох процесуальних форм. *Митна справа*. 2014. № 4(2). С. 147-152.

ТЕМА 5. Адміністративний (позасудовий) порядок захисту прав у сфері публічно-правових відносин

Методичні вказівки.

Конституція України встановлює наступні важливі способи захисту прав і законних інтересів:

- адміністративно – правовий спосіб захисту прав і свобод громадян, закріплений в статті 40 Конституції України, яка передбачає, що громадянин має право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Одним з таких способів є реалізація права на подання скарги громадян в адміністративному порядку в зв'язку з порушенням їх прав і свобод, в тому числі звернення з скаргою в органи прокуратури, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (ч.2 ст.55 Конституції України);

- судовий захист прав і свобод (стаття 55 Конституції України), який гарантується кожному громадянину і реалізується в встановленому в ч.2 ст.1 Закону України «Про судоустрій» у формах цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства.

Загальним для всіх способів є універсальний спосіб захисту – звернення в відповідні органи з скаргою. Право на скаргу повинно розглядатися з позиції юридичних гарантій як правова гарантія реалізації прав людини, – важливо, що не тільки – громадян України, але і іноземних громадян, осіб без громадянства, а також всіх форм їх об'єднань, які знаходяться на території України. В сучасний період розвитку правової системи України право на скаргу нарешті отримало законодавче оформлення. Можливість захисту прав громадян за допомогою подання скарги, встановлена значною кількістю актів, в відповідності з якими широкому колу відповідних посадових осіб ставиться обов'язок розглядати адміністративні скарги. Адресатами скарги можуть бути:

- Президент України;
- Уповноважений Верховної Ради з прав людини;
- органи виконавчої влади (в тому числі, вищі) і їх посадові особи;
- органи прокуратури України;
- суди та інші уповноважені розглядати скарги суб'єкти.

Таким чином, розгляд та вирішення скарг фізичних та юридичних осіб здійснюється публічною адміністрацією у певному, регламентованому правовими нормами порядку, через окреме адміністративно-процедурне провадження.

Структура адміністративного провадження за скаргою фізичних та юридичних осіб. Адміністративно-процедурні провадження за скаргами громадян відповідно відносяться до групи процедурних проваджень, як має умовну назву «за зверненнями громадян». У адміністративно-процедурному провадженні за скаргою особи можна відокремити наступні стадії:

1. порушення справи за скаргою;
2. перевірка змісту скарги;
3. розгляд та прийняття рішення за скаргою;

4. оскарження рішення, прийнятого за скаргою у вищестоящий орган (до суду). (Факультативна стадія);
5. виконання рішення за скаргою.

Питання для самоконтролю:

1. Загальні правові засади оскарження в адміністративному (позасудовому) порядку.
2. Порядок звернення до органів загальної компетенції, уповноважених на розгляд скарг.
3. Процедура розгляду та прийняття рішення. Правові наслідки прийнятого рішення.
4. Звернення до спеціальних органів, уповноважених на розгляд скарг в окремих категоріях публічно-правових спорів.
5. Структура адміністративного провадження за скаргою фізичних та юридичних осіб.
6. Проблемні питання виконання рішень, прийнятих в адміністративному (позасудовому) порядку з метою захисту прав, свобод та законних інтересів у сфері публічно-правових відносин.
7. Альтернативні способи врегулювання публічно-правового спору: переговори, медіація і т.п.

Практичні завдання.

Розпорядженням Івано-Франківської обласної ради «Про надання в користування мисливських угідь області» закріплено положення про передачу в користування Івано-Франківській обласній організації Українського товариства мисливців і рибалок мисливські угідь терміном на 15 років. Громадська організація «Дивосвіт» звернулася у порядку Закону України «Про звернення громадян» зі скаргою до Івано-Франківської обласної ради про порушення порядку передачі у користування мисливських угідь. У свою чергу Українське товариство мисливців і рибалок заперечило проти такої скарги, так як вважає, що громадська організація «Дивосвіт» не має право на подання такої скарги, так як права та законні інтереси даної організації не порушено.

Дайте правовий аналіз ситуації, що виникла.

Чи має право громадська організація звертатися зі скаргою в даому випадку?

Спробуйте вирішити конфлікт із використанням альтернативної форми врегулювання спору.

Нормативні акти та література:

1. Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України: наказ Міністерства внутрішніх справ від 10.10.2004 р. № 1177.
2. Про затвердження Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації: постанова КМУ від 14.04.1997 р. № 348 (в ред. від 12.02.2016 р.).
3. Про затвердження Інструкції про порядок розгляду в Службі безпеки України звернень громадян: наказ СБУ від 10.04.2018 р. № 532.
4. Про затвердження Порядку розгляду звернень та організації особистого прийому громадян у Міністерстві юстиції України, його територіальних органах, підприємствах, установах та організаціях, що належать до сфери його управління: наказ Міністерства юстиції від 15.02.2017 р. № 388/5.
5. Про затвердження Порядку розгляду звернень та організації особистого прийому громадян у Державній фіскальній службі України та її територіальних органах: наказ Міністерства фінансів України від 02.03.2015 р. № 271.
6. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовт. 1996 р. *Відом. Верхов. Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.

7. Рекомендація REC (2001) 9 Комітету міністрів державам-членам стосовно альтернатив судовому вирішенню спорів між адміністративними органами влади та приватними особами : прийнята Комітетом міністрів РЄ 5 верес. 2001 р. на 762 нараді заст. міністрів
8. Роз'яснювальний коментар, доданий до Рекомендації REC (2001) 9 Комітету міністрів державам-членам стосовно альтернатив судовому вирішенню спорів між адміністративними органами влади та приватними особами, прийнятої Комітетом міністрів РЄ 5 верес. 2001 р. на 762 нараді заст. міністрів / Основи адміністративного судочинства та адміністративного права [Текст] : навч. посіб. / за заг. ред. Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна. К. : Старий світ, 2006. С. 522–524.
9. Авер'янов, В. Б. Значення адміністративних процедур у реформуванні адміністративного права. *Часоп. Київ. ун-ту права*. 2009. № 3. С. 12.
10. Белова О.І. Адміністративне судочинство як стандарт ЄС і ключові елементи правової української держави. *Адміністративне право і процес*. 2014. №8 (2).
11. Кузьмишин, В. Перспективи впровадження процедури медіації в адміністративному судочинстві. *Вісн. Вищого адмін. суду України*. 2009. № 3. С. 46–48.
12. Мемель Ф.-Й. Медіація в адміністративному судочинстві України. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2007. № 4.
13. Осятинський С.О. Позасудові способи вирішення публічно-правових спорів: сутність та види. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 4. С.53-59.
14. Пономаренко Г. О. Адміністративна юстиція в Україні : навч. посіб. / Г. О. Пономаренко, А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник ; за заг. ред. А. Т. Комзюка. К. : Прецедент, 2009. 198 с.
15. Школик А.М. Вирішення адміністративних спорів за допомогою процедур, альтернативних адміністративному судочинству. *Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції* : зб. наук. статей / М.І. Смокович, М.І. Цуркан, В.Г. Перепелюк та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012. С.366 – 382.

ТЕМА 6. Адміністративне судочинство та юрисдикція адміністративних справ

Методичні вказівки.

У межах вказаної теми досліджуються базові поняття, такі як: «адміністративна юстиція» та «адміністративне судочинство», «адміністративна юрисдикція», «адміністративний суд».

Необхідно розкрити зміст і визначити завдання, які покладаються на адміністративне судочинство. Головним з них є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Окрема увага повинна приділятися принципам адміністративного судочинства. У першу чергу максимально повного вивчення потребує принцип верховенства права як базовий по відношенню до всієї юрисдикційної діяльності компетентних органів. Необхідно розглянути його зміст, значення, інтерпретацію провідними вченими, галузеві особливості, а також підходи європейських правових шкіл до його визначення. Мають бути досліджені принципи законності (необхідно звернути увагу на співвідношення принципу законності та верховенства права і розкрити сутність їх взаємодії); рівності всіх учасників процесу перед законом і судом; змагальності сторін, диспозитивності процесу та офіційного з'ясування всіх обставин справи; гласності і відкритості адміністративного процесу; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження; обов'язковості судових рішень.

Максимальна увага має бути приділена системі адміністративних судів в Україні.

Тема «Адміністративне судочинство та юрисдикція адміністративних справ» є базовою,

оскільки без неї неможливо встановити дійсний характер спірних правовідносин і процес, за яким такі правовідносини мають бути вирішені юрисдикційним органом.

Під час вивчення питань юрисдикції адміністративних справ студент повинен у першу чергу засвоїти зміст та значення основних термінів, що використовуються у Кодексі адміністративного судочинства України, а саме: адміністративна справа, публічна служба, суб'єкт владних повноважень, адміністративний договір.

У рамках теми має бути вивчено компетенцію адміністративних судів. При цьому обов'язково проаналізувати судову практику та базові рішення судів по окремих адміністративних справах, у яких була висловлена позиція судів щодо спірних питань юрисдикції.

Необхідно досконало вивчити предметну юрисдикцію адміністративних судів. На окрему увагу заслуговує питання розподілу адміністративних справ між адміністративними судами та судами загальної юрисдикції, які діють як адміністративні. Під час вивчення територіальної підсудності варто звернути увагу на поняття індивідуально-правового акта та порівняти його із управлінськими нормативними адміністративними актами. Це дасть можливість студенту чітко зорієнтуватися у питаннях визначення територіальної підсудності. На окрему увагу заслуговує питання інстанційної юрисдикції. Його опанування неможливе без чіткого знання системи адміністративних судів України. В обов'язковому порядку необхідно також дослідити правове регулювання відносин щодо необхідності подання кількох, пов'язаних між собою позовних вимог, а також передачі адміністративної справи з одного адміністративного суду до іншого.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте особливості співвідношення таких категорій, як «адміністративно-правовий спір» та «публічно-правовий спір».
2. Розкрийте поняття «публічно-правового спору» та визначте його характерні ознаки.
3. Проаналізуйте та охарактеризуйте юрисдикцію адміністративних судів.
4. Назвіть види адміністративної юрисдикції.
5. Здійсніть аналіз предметної юрисдикції місцевих загальних судів як адміністративних судів.
6. Наведіть особливості територіальної підсудності адміністративних справ щодо оскарження дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, які прийняті (вчинені, допущені) стосовно конкретної фізичної чи юридичної особи.
7. Визначте коло адміністративних справ, які вирішуються окружним адміністративним судом, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ.
8. Проаналізуйте процесуальні підстави та порядок передачі судом адміністративної справи на розгляд іншого адміністративного суду.
9. Визначте особливості підсудності кількох пов'язаних між собою вимог.
10. Охарактеризуйте інстанційну юрисдикцію адміністративних справ.
11. Правила визначення юрисдикції. Наслідки недодержання правил юрисдикції.

Практичні завдання:

1. Особа_1 вирішив звернутися до адміністративного суду з вимогами про визнання неправомірними дій сільської ради щодо відмови у наданні йому дозволу на розробку проекту відводу земельної ділянки для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд та скасування рішення сільської ради у частині розгляду питання щодо надання дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність для будівництва.

Охарактеризуйте предмет публічно-правового спору. Визначте предметну та територіальну підсудність матеріально-правових вимог Особи_1 відповідно до вимог КАС України.

2. На загальних зборах членів Всеукраїнської громадської організації «Самозахист» було

прийнято рішення про переобрання голови громадського об'єднання та зміну складу осіб, які мають право представляти громадське об'єднання у правовідносинах з державою та іншими особами і вчиняти від його імені дії без додаткового уповноваження.

Член громадської організації гр. О. з указаними рішеннями не погодився, оскільки вважав, що вони прийняті всупереч меті та завданням діяльності об'єднання. Ураховуючи вищевикладене, він звернувся до Шевченківського районного суду міста Києва з адміністративним позовом про визнання неправомірними та скасування рішень загальних зборів членів Всеукраїнської громадської організації «Самозахист» року про переобрання голови громадського об'єднання та зміну складу осіб, які мають право представляти громадське об'єднання.

Чи поширюється юрисдикція адміністративних судів на такі правовідносини? Яке рішення повинен прийняти суддя під час вирішення питання про відкриття провадження у справі?

3. Антимонопольний комітет наклав штраф на ПП “Свема” у зв’язку із зловживанням ним монопольним становищем. ПП “Свема” оскаржило постанову про адміністративне стягнення до господарського суду.

Чи правомірно здійснено оскарження?

4. Старшого лейтенанта Збройних сил України звільнили з посади начальника посту. Він оскаржив наказ про звільнення до місцевого районного суду.

Чи правильно він вчинив?

5. До окружного адміністративного суду м. Києва звернувся П. із позовом до Пенсійного фонду України, в якому просив: (а) визнати протиправною бездіяльність фонду в частині незабезпечення своєчасного і в повному обсязі фінансування та виплати пенсії Центрально-міським відділенням Пенсійного фонду України та (б) зобов’язати фонд поновити фінансування і забезпечити виплату належної позивачеві пенсії за віком.

Чи правильно позивач визначив суд, який вправі вирішити дану справу.

Нормативні акти та література:

1. Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 р.

2. Про практику застосування адміністративними судами законодавства у справах із приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності державної виконавчої служби : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 грудня 2010 р.

3. Про практику застосування адміністративними судами окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду адміністративних справ : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 6 березня 2008 р.

4. Про практику застосування адміністративними судами положень Закону України від 13 січня 2011 року № 2939-VI “Про доступ до публічної інформації” : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 30 вересня 2013 р.

5. Про судову практику розгляду спорів щодо статусу біженця та особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, примусового повернення і примусового видворення іноземця чи особи без громадянства з України та спорів, пов’язаних із перебуванням іноземця та особи без громадянства в Україні : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 25 червня 2009 р.

6. Рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2010 р. у справі за конституційним поданням Вищого адміністративного суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 143 Конституції України, пунктів “а”, “б”, “в”, “г” статті 12 Земельного кодексу України, пункту 1 частини першої статті 17 Кодексу адміністративного

судочинства України // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 27. – Ст. 1069.

7. Андрійко О. Адміністративні суди: питання визначення юрисдикції. *Роль і вплив практики адміністративного судочинства на розвиток публічного права*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 10-річчю утворення Вищого адміністративного суду України (м. Київ, 29-30 листопада 2012 р.): зб. матеріалів / за заг. ред. І.Х. Темкіжева. К.: Істина, 2012. С.100 – 109.

8. Битяк Ю. Адміністративне судочинство як форма забезпечення верховенства права і законності. *Право України*. 2011. № 4. С. 4–11.

9. Білуга С. В. Проблеми предметної підсудності в адміністративному судочинстві. *Вплив адміністративного судочинства на розвиток публічного права*: зб. наук. статей / за заг. ред. І. Х. Темкіжева. Київ: Юрінком Інтер, 2012. С. 80–88.

10. Блажівська Н.Є. Щодо проблемних аспектів підвідомчості справ про оскарження рішень суб'єктів владних повноважень у контексті статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (право на справедливий суд). *Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції*: зб. наук. статей / М.І. Смокович, М.І. Цуркан, В.Г. Перепелюк та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012. С.298 – 305.

11. Богдан Б. В. Адміністративне судочинство як складова судової та адміністративно-правової реформ. *Правове регулювання економіки*. 2014. № 14. С. 172-182.

12. Бутенко В.І. Публічно-правовий спір: розмежування юрисдикцій судів. *Вплив адміністративного судочинства на розвиток публічного права в Україні*: зб. наук. статей / за заг. ред. І.Х. Темкіжева. К.: Юрінком Інтер, 2012. С.74 – 79.

13. Коверзнев В. О. Дихотомія права як критерій визначення сфери діяльності адміністративного суду / В. О.Коверзнев // *Юридична Україна*. – 2013. – № 7. – С. 24-28.

14. Коверзнев В. О. Засади розмежування юрисдикції загальних і адміністративних судів України при вирішенні окремих категорій справ / В.О.Коверзнев // *Вісник Вищого адміністративного суду України*. – 2013. – № 3. – С. 62-68.

15. Коверзнев В. О. Розмежування юрисдикції адміністративних та господарських судів: проблеми теорії і практики. *Форум права*. 2013. № 2. С. 223-229.

16. Колпаков В. К. Юрисдикція адміністративних судів. Кн. 1: Поняття адміністративної юрисдикції. Поняття адміністративного суду. Організація адміністративного суду. 2011. 350 с.

17. Колпаков В. К. Юрисдикція адміністративних судів. Кн. 2: Підсудність адміністративних справ. Зразки судових процесуальних документів. Класифікатор категорій адміністративних справ. Схема системи адміністративних судів. 2011. 251 с.

18. Колпаков В. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі в системі принципів адміністративного судочинства. *Право України*. 2014. № 3. С. 47–55.

19. Писаренко Н. Б. Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення) : моногр. 2-ге вид., зі змін. та допов. Х. : Право, 2012. 136 с.

20. Писаренко Н. Про складові незалежної адміністративної юстиції. *Право України*. 2016. № 2. С. 31–37.

21. Писаренко Н. Б. Застосовність гарантій права на справедливий суд в адміністративному судочинстві: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. *Вісн. Нац. акад. прав. наук України*. 2016. № 3. С. 214–228.

22. Саприкіна І. Проблеми визначення адміністративної юрисдикції. *Роль і вплив практики адміністративного судочинства на розвиток публічного права*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 10-річчю утворення Вищого адміністративного суду України (м. Київ, 29-30 листопада 2012 р.): зб. матеріалів / за заг. ред. І.Х. Темкіжева. К.: Істина, 2012. С.110 – 124.

23. Смокович М.І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій: моногр. К.: Юрінком Інтер, 2012. 304 с.

24. Константи́й О.В. Судовий захист прав і свобод приватних осіб у публічно-правових

спорах: міжнародний і національний рівень адміністративного судочинства. *Адміністративне право і процес*. 2013. №2 (4). С.196-203.

25. Кравчук В. Адміністративне судочинство як правовий механізм забезпечення народовладдя. *Публічне право*. 2015. № 4 (20). С.109-114.

26. Сідей Я. Розмежування адміністративної юрисдикції з іншими видами юрисдикції у сфері судової компетенції. *Адміністративне право і процес*. 2018. № 6. С. 199-200.

27. Щавінський В.Р. Захист інтересів держави в адміністративному судочинстві як об'єкт адміністративно-правової науки. *Публічне право*. 2015. №1 (17). С.57-72.

28. Яремак З.В. Зміст поняття «юрисдикції» у прецедентній практиці Європейського суду з прав людини. *Верховенство права та правова держава: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 21-22 жовтня 2016 р.)*. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2016. С. 86 – 89.

ТЕМА 7. Суб'єкти адміністративного судочинства

Методичні вказівки.

У юридичній літературі поняття «суб'єкти» і «учасники» судового процесу не ототожнюються. У ході опрацювання лекційного матеріалу з теми студентів необхідно звернути увагу на ту обставину, що поняття «суб'єкт процесу» ширше ніж поняття «учасник процесу». Суб'єкт адміністративного процесу є носієм прав і обов'язків з реалізації процесуальної діяльності у сфері публічного управління, який здатний надати права щодо процесуальної діяльності реалізувати, а покладені обов'язки – виконувати, учасник адміністративного процесу – це реально існуючий індивід адміністративного процесу.

Слід враховувати, що усіх учасників судового процесу КАС України поділяє на три групи: 1) учасників справи: сторін, третіх осіб; 2) представників; 3) інших учасників судового процесу, які своєю участю або сприяють усебічному, повному, об'єктивному розгляду справи або обслуговують процес. До останньої групи належать: секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, спеціаліст, перекладач.

Найважливішою умовою вступу будь-якої особи, яка бере участь у справі, в адміністративно-процесуальні правовідносини є наявність у неї адміністративної процесуальної правосуб'єктності, яка охоплює собою адміністративну процесуальну правоздатність та адміністративну процесуальну дієздатність. Поняття та зміст адміністративно-процесуальної правосуб'єктності закріплені законодавцем у ст. 43 КАС України.

Необхідно зважити і на те, що учасники справи наділяються адміністративними процесуальними правами та обов'язками, які можна поділити на дві групи: загальні та спеціальні. Загальні процесуальні права і обов'язки регламентовані ст. 44 КАС України і належать без винятку усім учасникам справи. Спеціальні процесуальні права і обов'язки належать виключно окремим групам осіб, які беруть участь у справі, виходячи із специфіки їхнього процесуального статусу в адміністративному судовому процесі. Так, спеціальні процесуальні права і обов'язки позивача і відповідача визначено ст. 47 КАС України. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, крім загальних прав та обов'язків, встановлених у ст. 44 Кодексу, мають права позивача.

Процесуальний статус представників у адміністративному судочинстві покликаний виконувати дві функції: а) захисту прав, свобод та інтересів осіб, які беруть участь у справі; б) представництва таких осіб в адміністративній справі. У адміністративному судочинстві необхідно виокремлювати наступні групи процесуальних представників: а) представників, які беруть участь в адміністративному процесі на основі закону (законні представники); представників, які беруть участь в адміністративному процесі на основі договору (договірні представники). Коло осіб, які не можуть набувати процесуального представника у справі, а також повноваження представника

у суді визначено ст.ст. 58 та 60 КАС України.

Стаття 61 КАС України містить перелік учасників адміністративного процесу, які не мають юридичної зацікавленості у результатах вирішення адміністративної справи (інші учасники адміністративного процесу). Їх можна поділити на дві групи: 1) особи, які обслуговують адміністративне судочинство (секретар судового засідання, судовий розпорядник, перекладач); 2) особи, які сприяють розгляду справи (свідки, експерти, спеціалісти).

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте особливості співвідношення таких категорій, як «учасник адміністративного процесу» та «суб'єкт адміністративного процесу».
2. Визначте процесуальні права та обов'язки сторін. На які групи їх можна поділити?
3. Які суб'єкти можуть набувати процесуального статусу позивача в адміністративному судочинстві?
4. Назвіть види процесуального представництва та охарактеризуйте їх.
5. Охарактеризуйте особливості процесуального статусу експерта, експерта з питань права.
6. Окресліть коло осіб, які згідно з вимогами чинного процесуального законодавства не можуть бути допитані як свідки.
7. Визначте умови вступу в справу третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору.
8. Охарактеризуйте особливості процесуального статусу спеціаліста.
9. Проаналізуйте особливості повноважень представника в суді.
10. Установіть коло суб'єктів, які не можуть набувати процесуального статусу представника у суді.
11. Які особливості повноважень органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб у суді?
12. Із посиланням на відповідні правові норми визначте коло підстав для здійснення представництва прокурором у суді інтересів громадянина та держави.

Практичні завдання:

1. Головний санітарний лікар м. Суми разом із Управлінням охорони здоров'я Сумської міської ради видав наказ, яким зобов'язав підприємців, що здійснюють торгівлю продуктами харчування, проводити дослідження повітря магазинів на наявність шкідливих бактерій. У наказі також зазначалося, що порушення його вимог призводить до можливої тимчасової заборони діяльності підприємця. Наказ був підписаний цим лікарем та головою Управління охорони здоров'я та зареєстровано у СЕС м. Суми і Управлінні охорони здоров'я Сумської міської ради.

Підприємець Ващенко вирішив не виконувати наказ, вважаючи його незаконним. Перевірка, проведена органами Сумської СЕС, виявила це порушення і склала припис за підписом головного санітарного лікаря м. Суми, яким зобов'язала підприємця у 10-денний строк провести дослідження. Підприємець не відреагував. Через 10 днів головний санітарний лікар м. Суми своїм актом заборонив діяльність магазину. Підприємець тимчасово закритий магазин і вирішив оскаржити цей акт. Він також вирішив стягнути із відповідача збитки, завдані від простою магазину, у розмірі 10 000 грн.

Назвіть всіх учасників процесу та охарактеризуйте їх статус.

2. Судді місцевого суду звернулися до суду із позовом, у якому просять стягнути на свою користь втрати частини заробітної плати, пов'язані з утриманням податку відповідно до Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» на користь. Свої позовні вимоги позивачі обґрунтовують тим, що протягом 2004-2006 років з нарахованої позивачам заробітної плати було отримано податок з доходів фізичних осіб. Оскільки судді відповідно до Указу Президента України від 10.07.1995 р. №584/95 «Про додаткові заходи щодо соціального захисту» звільнені

від сплати прибуткового податку, то утримані з нарахованої позивачам заробітної плати відповідні суми підлягають стягненню на користь останніх. Протягом 2004-2006 років жодні зміни до кошторису відповідного місцевого суду стосовно компенсації втрати частини заробітку суддів від сплати податку не вносились, що не забезпечило належний рівень оплати праці суддів та призвело до зменшення фактично отриманої позивачами заробітної плати.

Хто є сторонами і третіми особами у цій справі?

3. Керуючому партнеру адвокатського об'єднання «Феміда» гр. М. із чергового номера бюлетеню «Офіційний вісник України» стало відомо про те, що 14.01.2016 року Міністерством освіти і науки України було видано наказ № 13, яким затверджено Порядок присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам. На переконання гр. М. положення п.п. 4 п. 5 Порядку у частині присвоєння вченого звання доцента працівникам вищих навчальних закладів, які, крім іншого, пройшли навчання, стажування або працювали у вищому навчальному закладі, науковій (або науково-технічній) установі в країні, яка входить до Європейського Союзу, - суперечить вимогам Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 року № 848-VIII та у сучасних економічних умовах створює систему корупційних ризиків. Окрім того, при прийнятті наказу Міністерством освіти і науки України було порушено встановлену процедуру, оскільки наказ не пройшов належне громадське обговорення.

Із метою визнання наказу незаконним гр. М. звернувся до Окружного адміністративного суду міста Києва із відповідним адміністративним позовом.

Під час вирішення питання про відкриття провадження в адміністративній справі суддя Окружного адміністративного суду міста Києва, вважаючи, що гр. М. не є належним позивачем у справі, постановив ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі з цих підстав.

Надайте правову оцінку діям судді. Із посиланням відповідні правові норми встановіть чи є гр. М. належним позивачем у справі. Відповідь належним чином обґрунтуйте. Які процесуальні наслідки звернення до адміністративного суду з адміністративним позовом не тієї особи, якій належить право вимоги?

4. Товариство з обмеженою відповідальністю звернулось до суду з позовом до Інспекції державного архітектурно-будівельного контролю, в якому просить зобов'язати відповідача продовжити дію дозволу на виконання будівельних робіт. У ході розгляду справи суд встановив, що:

1) відповідно до ст. 29 Закону України «Про планування і забудову територій», Положення про державний архітектурно-будівельний контроль, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.1993 р. № 225, та Положення про порядок надання дозволу на виконання будівельних робіт, затвердженого наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 05.12.2000 р. № 273, повноваження надавати дозвіл на виконання будівельних робіт або відмови у наданні такого дозволу надано Інспекціям державного архітектурно-будівельного контролю;

2) згідно з довідкою Головного управління статистики в Одеській області від 21.09.2006 р. №01-02-114-2682 та Положення про інспекцію державного архітектурно-будівельного контролю, яке затверджене наказом начальника Управління архітектури та містобудування Виконавчого комітету Одеської міської ради, Інспекція не є юридичною особою і діє у складі Управління архітектури та містобудування Виконавчого комітету Одеської міської ради.

Кого слід віднести до належного відповідача (ів) у цій справі? Відповідь обґрунтуйте.

Література:

1. Бачун О.В. Правовий статус суб'єктів адміністративного судочинства: моногр. / О.В. Бачун; за наук. ред. А.О. Селіванова. К.: Логос, 2009. 117 с.
2. Бевзенко В.М. Участь в адміністративному судочинстві України суб'єктів владних повноважень: правові засади, підстави та форми: моногр. К.: Прецедент, 2010. 475 с.

3. Заяць В.С. Сутність процесуального представництва у судовому адміністративному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 5(173). С. 81–84.
4. Кобилянський К.М. Право особи на захист в адміністративному суді. *Адвокат*. 2010. № 3. С. 35–38.
5. Логоша В. В. Правова природа представництва прокурором інтересів громадянина та держави в адміністративному суді. *Форум права*. 2011. № 2. С. 525–530.
6. Логоша В. В. Сутність понять «інтереси держави» та «інтереси громадянина» при здійсненні прокуратурою конституційної функції представництва в адміністративному судочинстві. *Європейські перспективи*. 2011. № 3. С. 74–75.
7. Ільчишин Н. Система суб'єктів адміністративного судочинства в Україні. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-sub-ektiv-administrativnogo-sudochinstva-v-ukrayini>
8. Михайлов Олександр Миколайович. Правовий статус інших учасників адміністративного судочинства в Україні: дисертація канд. юрид. Наук. Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." Одеса, 2015. 238 с.
9. Пасічник А. В. Представництво в адміністративному процесі: від усунення протиріч до нових інститутів адміністративного права. *Адміністративне право і процес*. № 3(17). 2016. С. 133-142.
10. Писаренко Н. Б. Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення) : моногр. / Н. Б. Писаренко, В. А. Сьоміна. 2-ге вид., зі змін. та допов. Х. : Право, 2012. 136 с.
11. Романченко Є. Ю. Суб'єкти процесуальних функцій в адміністративному судочинстві України. *Наше право*. 2013. № 13. С. 67–71.
12. Сало А. Особливості інституту процесуальної співучасті в адміністративному судочинстві України. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osoblivosti-institutu-protsesualnoyi-spivuchasti-v-administrativnomu-sudochinstvi-ukrayini>
13. Ситніков О. Ф. Адміністративне судочинство як форма захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина. *Право і Безпека*. 2013. № 1. С. 86-90.
14. Сідей Я. Я., Селіванов О. А. Залучення громадянином третіх осіб при розгляді адміністративних спорів. *Публічне право*. 2015. № 1. С. 71-78.
15. Смокович М. Суб'єкт владних повноважень як позивач в адміністративному судочинстві. *Вісн. Вищ. адмін. суду України*. 2010. № 2. С. 52–64.
16. Участь в адміністративному судочинстві України суб'єктів владних повноважень: правові засади, підстави та форми : Монографія. К.: Прецедент, 2010.

ТЕМА 8. Докази та доказування в адміністративному процесі

Методичні вказівки.

Доказами в адміністративному судочинстві є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення осіб, які беруть участь у справі, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Основними засобами доказування у них будуть, як правило, письмові докази, зокрема, текст рішення і різні додаткові матеріали, які були підставою для його прийняття; пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників з приводу змісту рішення та його обґрунтування. Нова редакція КАСУ окремо групою виділяє електронні засоби доказування.

Адміністративному судочинству притаманні певні особливості змагального судочинства, зумовлене дією принципу офіційного з'ясування обставин у справі. В адміністративних справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень встановлена презумпція його вини (ч. 2 ст. 77 КАС). Презумпція вини покладає на суб'єкта владних повноважень обов'язок аргументовано, посилаючись на докази, довести правомірність свого

рішення, дії чи бездіяльності та спростувати твердження позивача про порушення його прав, свобод чи інтересів.

Процес доказування відбувається в межах передбаченої процесуальної форми і структурно складається з декількох елементів (етапів), які взаємопов'язані й взаємообумовлені: формування предмета доказування; збирання та подання доказів; дослідження доказів; оцінка доказів.

Під час підготовки до семінарського заняття студентам необхідно з'ясувати суть окремих етапів дослідження доказів, правильно визначити обов'язки учасників адмінсправи щодо доказування, вміти здійснити оцінку доказів із дотриманням процесуально-правових гарантій правильної оцінки доказів, визначеної ст. 90 КАС.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття та класифікація доказів:
  - а) письмові, речові й електронні докази;
  - б) висновки експертів;
  - в) показання свідків.
2. Визначення предмету доказування.
3. Розподіл тягаря (обов'язку) доказування.
4. Презумпція вини суб'єкта владних повноважень .
5. Особливості засобів доказування в адміністративних справах.
6. Забезпечення доказів: підстави, способи, процедура.
7. Дослідження доказів, ініціативність суду.
8. Правила оцінки доказів: належність, допустимість і достатність доказів; попередня і остаточна оцінка, стандарти доказування (припущення, висока ймовірність, переконливість).
9. Закріплення оцінки доказів у судовому рішенні.

Практичні завдання:

1. Позивач ОСОБА_1 звернувся до суду з адміністративним позовом до відповідача Управління пенсійного фонду України, в якому просив : 1) визнати протиправним та скасувати рішення відповідача щодо утримання переплати з пенсії позивача; 2) зобов'язати відповідача виплатити позивачу суму утриманих коштів із пенсії на підставі рішення відповідача про утримання сум пенсій.

Відповідач позову не визнав, подав у суді першої інстанції заперечення, просив відмовити у задоволенні позовних вимог повністю. Відповідач посилається на те, що позивач отримував в УПФ України пенсію за віком відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення». Однак пізніше було встановлено, що після звільнення з посади заступника начальника управління агропромислового розвитку ОСОБА_1 являвся головою ФГ «Володимир». У зв'язку з встановленими обставинами щодо подання позивачем недостовірних відомостей до УПФ, які вплинули на розмір виплачуваної пенсії, відповідачем було прийнято рішення про встановлення переплати у розмірі 1415,29 грн.

Однак позивач стверджує, що належним чином повідомив відповідача про свою участь у селянському (фермерському) господарстві. Таким чином підстав для прийняття рішення утримання переплати з пенсії ОСОБА_1, у відповідача не було.

Визначте предмет доказування, докази та як розподіляється тягар доказування у цій справі.

Дайте правову оцінку спірним правовідносинам, що виникли між сторонами у справі.

Література:

1. Гончар Л. Я. Основні інститути адміністративного судочинства. Докази і доказування / Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики: настільна книга судді. за заг. ред. О. М. Пасенюка. Київ : Істина, 2007. С. 185–200.

2. Гордєєв В. Юридичні факти в адміністративному судочинстві: пізнання та доказування. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2012. № 2. С.70–76.
3. Гордєєв В. В. Пізнання юридичних фактів адміністративним судом. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2012. Вип. 628. Правознавство. С. 99–103.
4. Калмикова Я. С. Аксиологія фактів у доказовій діяльності в адміністративному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 101-105.
5. Калмикова Я. С. Визначення доказів і доказування в адміністративному судочинстві. *Проблеми законності*. 2011. Вип. 116. С. 94-101.
6. Калмикова Я. С. Докази та доказування в адміністративному судочинстві : монографія. За заг. ред. О. Б. Червякової. Харків : Фактор, 2014.
7. Калмикова Я. С. Докази та доказування в адміністративному судочинстві : автореф. дис ... канд. юрид. наук. Харків, 2013. 20 с.
8. Калмикова Я. С. Доказова діяльність на стадіях розгляду справи в порядку адміністративного судочинства. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 27. С. 139–150.
9. Калмикова Я. С. Достовірність доказів в адміністративному судочинстві. *Правотворча та правозастосовча діяльність : теорія, практика, професійний досвід* : зб. матеріалів Міжнар. юрид. наук.-практ. Інтернет-конф. : тези наук. доп. (3 берез. 2015 р.). Секція № 2. К., 2015. 174 с.
10. Калмикова Я. С. Речові докази як засоби доказування в адміністративному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 119-125.
11. Клочкова Н. В. Документ як джерело доказів у адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, Держ. НДІ М-ва внутр. справ України. 2016. 19 с.
12. Кротюк О. В. Правове закріплення принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі в адміністративному судочинстві України : критичний аналіз. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2012. №1 (6).
13. Кучер Т. Належність та допустимість як критерії оцінки доказів. *Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. Вип. 91. С. 80.
14. Мельник М. П. Поняття доказів в адміністративному судочинстві України. *Держава і право*. 2010. № 48. С. 269–274.
15. Новікова Т. Істина та її критерії в судовому пізнанні. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2012. № 2 С. 53–69.
16. Чекотовська О. Е. Основні підходи до розуміння категорії «електронний документ». *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 134–137.

ТЕМА 9. Судові витрати

Методичні вказівки.

Повноцінне здійснення уповноваженими судами адміністративного судочинства та можливість вступу в адміністративний процес зацікавлених осіб, крім усіх інших процесуальних правових умов, передбачають також обов'язковість сплати судових витрат.

Як передбачено ч. 1 ст. 132 КАС України, судові витрати складаються із:

– судового збору, розмір і порядок якого, повернення і звільнення від сплати встановлюються особливим законом – Законом України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 року (ч. 2 ст. 87 КАС України);

Судовий збір – збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів і включається до складу судових витрат (ст. 1 Закону України «Про судовий збір»).

Платники судового збору – громадяни України, іноземці, особи без громадянства, підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (зокрема, іноземні) та фізичні особи – підприємці, які звертаються до суду (ст. 2 Закону України «Про судовий збір»).

Судовий збір справляється (ст. 3 Закону України «Про судовий збір»):

- за подання до суду позовної заяви та іншої заяви, передбаченої процесуальним законодавством;

- за подання до суду 1) апеляційної і касаційної скарг на судові рішення, 2) заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, 3) заяви про скасування рішення третейського суду, 4) заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду та 5) заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України;

- за видачу судами документів.

Судовий збір перераховується у безготівковій або готівковій формі винятково через установи банків чи відділення зв'язку (ч. 1 ст. 6 Закону України «Про судовий збір»);

– витрат, пов'язаних з розглядом справи. До таких витрат належать (ч. 3 ст. 132 КАС України):

- 1) на професійну правничу допомогу;

- 2) сторін та їхніх представників, що пов'язані із прибуттям до суду;

- 3) пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертиз;

- 4) пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів;

- 5) пов'язані із вчиненням інших процесуальних дій або підготовкою до розгляду справи.

Так, за звернення до адміністративного суду чинним законодавством України передбачена сплата судового збору, розмір та час сплати якого залежить від змісту стадії адміністративного процесу.

Однією із умов відкриття провадження в адміністративній справі є одночасне подання із позовною заявою (скаргою) до адміністративного суду, документу про сплату судового збору – квитанції (ч. 1 ст. 169 КАС України).

Питання для самоконтролю:

1. Поняття, види та правове регулювання судових витрат.

2. Судовий збір: сутність, процедура сплати. Суб'єкти та об'єкти сплати судового збору.

3. Поняття та склад витрат, пов'язаних з розглядом справи.

4. Витрати, пов'язані з розглядом судової справи: на професійну правничу допомогу; сторін та їхніх представників, що пов'язані із прибуттям до суду; пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертиз; пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів; пов'язані із вчиненням інших процесуальних дій або підготовкою до розгляду справи.

5. Відстрочка, розстрочка та зменшення розміру судових витрат.

6. Процесуальне оформлення та особливості розподілу судових витрат.

Практичні завдання:

1. У серпні 2016 року Всеукраїнська громадська організація звернулася до суду з адміністративним позовом, у якому просила визнати протиправними дії ректора ДНЗ ОСОБА_4, що полягають у відмові у задоволенні запиту на інформацію позивача та у ненаданні запитаної інформації на запит на інформацію позивача, а також стягнути з відповідача витрати на правову допомогу та сплачений судовий збір.

Постановою окружного адміністративного суду від 04 листопада 2016 року позов було задоволено частково. Визнано дії ДНЗ, що полягають у відмові в задоволенні запиту на інформацію позивача та у ненаданні запитаної інформації на запит на інформацію позивача протиправними. У задоволенні решти позовних вимог відмовлено. Щодо вимог позивача про

відшкодування витрат на правову допомогу у розмірі 2850,00 грн. та витрат на оплату судового збору суд першої інстанції виходив із того, що відповідач не є суб'єктом владних повноважень, а відтак судові витрати розподілу не підлягають.

Проаналізуйте дії суду.

2. 27 вересня 2016 року ОСОБА_1 звернувся до Луцького міськрайонного суду Волинської області з позовом до Луцької міської ради про визнання протиправною бездіяльність, зобов'язання здійснити перерахунок та виплату грошової компенсації на транспортне обслуговування.

Постановою Луцького міськрайонного суду Волинської області від 21 листопада 2016 року позов задоволено.

Постановою Львівського апеляційного адміністративного суду від 02 березня 2017 року апеляційну скаргу Луцької міської ради - задоволено, скасовано постанову Луцького міськрайонного суду Волинської області від 21 листопада 2016 року. Прийнято нову постанову, якою в задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено.

20 березня 2017 року на адресу Львівського апеляційного адміністративного суду надійшла заява Луцької міської ради про повернення судового збору.

Яке рішення повинен прийняти суд? В яких випадках можливе повернення судового збору?

3. Постановою Львівського апеляційного адміністративного суду від 05.04.2017р. апеляційну скаргу ОСОБА_1, задоволено частково; постанову Тернопільського окружного адміністративного суду від 31.01.2017р. скасовано та прийнято нову постанову, якою заявлений позов задоволено частково; визнано протиправною бездіяльність держадміністрації в Тернопільській обл. щодо неналежного розгляду поданих ОСОБА_1 заяви від 01.08.2016р. та скарги від 12.09.2016р. в порядку [Закону України «Про звернення громадян»](#); зобов'язано держадміністрацію в Тернопільській обл. у визначені [Законом України «Про звернення громадян»](#) порядку та строки розглянути подані ОСОБА_1 заяву від 01.08.2016р. та скаргу від 12.09.2016р., а також письмово повідомити останнього про результати їхнього розгляду; у задоволенні решти позовних вимог відмовлено.

24.04.2017 р. на адресу апеляційного суду надійшла заява ОСОБА_1 про стягнення з відповідача судових витрат, понесені під час апеляційного розгляду справи судові витрати в загальному розмірі 2068 грн. 40 коп., з яких 1875 грн. - витрати на правову допомогу та 193 грн. 40 коп. - витрати, пов'язані з прибуттям до апеляційного суду.

Яке рішення має прийняти суд за результатами розгляду заяви про стягнення з відповідача судових витрат?

Нормативні акти та література:

1. Про судовий збір : Закон України від 8 липня 2011 року.
2. Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави : Постанова Кабінет Міністрів України від 27 квітня 2006 року № 590.
3. Про затвердження Інструкції про порядок і розміри відшкодування витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним науково-дослідним установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996 року № 710.
4. Бояринцева М.А. Судовий збір: порядок обчислення та компенсація. *Адміністративне право і процес.* № 3(9). 2014. С. 157-162.
5. Глущенко Л. Г. Судові витрати в адміністративному судочинстві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. юрид наук. Запоріжжя : Класичн. приват. ун-т, 2011. 20 с.

6. Пащенко К. С. Правове регулювання судових витрат в адміністративному судочинстві: досвід Польщі. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 1. С. 102-107.

7. Пащенко К. С. Новели розподілу судових витрат в адміністративному судочинстві України. *Наше право*. 2015. № 6. С. 40-45.

ТЕМА 10. Заходи процесуального примусу в адміністративному судочинстві

Методичні вказівки.

Належне здійснення правосуддя у адміністративних справах судовими органами забезпечується застосуванням у судовому засіданні заходів державного примусу, який характеризується тим, що цей метод здійснення державної влади є допоміжним, застосовується на основі переконання і лише після переконання. Це означає, по-перше, що примус завжди базується на використанні різноманітних заходів виховання, роз'яснення і стимулювання. По-друге, він використовується лише тоді, коли виявляються неефективними відповідні засоби переконання. По-третє, переконання і примус використовується, як правило, комплексно.

Оскільки державний примус виступає у двох формах – як судовий та адміністративний (позасудовий) примус, більш ретельно розглянемо першу форму такого примусу, оскільки саме за його допомогою забезпечується дотримання учасниками адміністративної справи встановлених у суді правил поведінки, забезпечується нормальне здійснення адміністративного судочинства (ст. 144 КАС України).

У адміністративному процесі судовий примус отримав назву процесуального, оскільки застосовується виключно під час розгляду та вирішення адміністративним судом публічно-правового спору по суті.

Процесуальний примус у адміністративному процесі застосовується з потрійною метою:

- 1) охорона та попередження процесуальних правовідносин, які виникають під час розгляду та вирішення публічно-правового спору;
- 2) припинення порушення встановлених правил поведінки у залі судового засідання;
- 3) забезпечення встановленого порядку розгляду та вирішення публічно-правового спору та постановлення законного, обґрунтованого та повного рішення по справі.

Чинним процесуальним законодавством закріплено порядок застосування заходів процесуального примусу (ст. 144 КАС України).

Так, відповідно до мети процесуального примусу, до осіб, які порушують встановлені у суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню адміністративного судочинства, адміністративним судом можуть бути застосовані заходи процесуального примусу. Такі заходи застосовуються судом негайно після вчинення порушення шляхом постановлення ухвали (ч. 2 ст. 144 КАС України).

До однієї особи не може бути застосовано кілька заходів процесуального примусу за одне й те саме порушення. Застосування до особи заходів процесуального примусу не звільняє її від виконання обов'язків, встановлених КАС України (ч. ч. 2, 3 ст. 145 КАС України).

Виходячи із положень ч. 1 ст. 144 КАС України підставами застосування заходів процесуального примусу слід вважати:

- 1) порушення учасниками адміністративної справи встановлених у суді правил;
- 2) протиправне перешкоджання здійсненню адміністративного судочинства.

За наявності принаймні однієї із підстав, враховуючи тяжкість проступку, до особи правопорушника адміністративним судом може бути застосований один із таких заходів процесуального примусу (ч. 1 ст. 145 КАС України):

- 1) попередження;
- 2) видалення із залу судового засідання;
- 3) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом;

4) привід.

Питання для самоконтролю:

1. Поняття, ознаки та призначення заходів процесуального примусу.
2. Підстави та процедура застосування попередження.
3. Підстави та процедура видалення із залу судового засідання.
4. Підстави та процедура тимчасового вилучення доказів для дослідження судом.
5. Підстави та процедура здійснення приводу.

Практичні завдання:

1. Окружним адміністративним судом до розгляду у відкритому судовому засіданні було призначено адміністративну справу за позовом Міжнародної громадської організації «Міжнародна ліга захисту прав громадян України» до інспектора Управління контролю за благоустроєм Департаменту міського благоустрою та збереження природного середовища Київської міської державної адміністрації про визнання протиправним та скасування припису щодо встановлення порушення правил благоустрою.

У судовому засіданні представником позивача було заявлено клопотання про відвід головуючого у справі судді з підстав його явної прямої зацікавленості в результатах розгляду адміністративної справи. Ухвалою суду в задоволенні клопотання представника позивача було відмовлено.

Після оголошення ухвали представник позивача почав своїми діями порушувати порядок у судовому засіданні з метою перешкодити подальшому продовженню судового процесу у справі. За порушення порядку під час судового засідання його судом було негайно видалено із зали судового засідання.

Надайте правову оцінку діям головуючого у справі судді щодо застосування до представника позивача такого заходу процесуального примусу за порушення порядку під час судового засідання.

2. Районним судом міста Києва було призначено до розгляду у відкритому судовому засіданні адміністративну справу за позовом гр. О. до поліцейського Управління патрульної поліції в місті Києві, третя особа: Управління патрульної поліції в місті Києві про визнання неправомірними дій щодо складання протоколу про вчинення гр. О. адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 124 КУпАП.

У судовому засіданні для допиту в якості свідка із метою встановлення додаткових обставин дорожньо-транспортної пригоди, що відбулася за участю позивача, було викликано гр. Д.

У призначений час свідок до суду не з'явився. Головуючий у справі суддя повідомив у судовому засіданні особам, які беруть участь у справі, про те, що на адресу свідка надсилалася повістка про виклик згідно із вимогами КАС України, однак на момент розгляду справи розписка адресата про одержання повістки до суду не надійшла, а тому причини неприбуття свідка невідомі.

Враховуючи скороченість процесуальних строків розгляду справи, а також ту обставину, що на адресу свідка надсилалася повістка про виклик у строки та порядку, встановлені КАС України, суддею було постановлено ухвалу про привід органами Національної поліції свідка до суду.

Надайте правову оцінку обґрунтованості застосування суддею до свідка приводу як заходу процесуального примусу.

Література:

1. Кузьменко В. А. Видалення як захід процесуального примусу в адміністративному судочинстві. Університетські наукові записки. 2013. № 4 (48). С. 348-359.

2. Кузьменко В. А. Застосування заходів процесуального примусу в адміністративному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017.
3. Кузьменко В. А. Застосування заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві. Вплив адміністративного судочинства на розвиток публічного права : зб. наук. статей / за заг. ред. І. Х. Темкіжева. Київ : Юрінком Інтер, 2012. С. 226–248.
4. Кузьменко О. Особливості застосування заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві головуючим у судовому засіданні. Право України. 2008. № 10. С. 31–37.
5. Осауленко С. В. Правова природа заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8201>.

ТЕМА 11. Адміністративний позов. Процесуальна форма розгляду адміністративних справ. Розгляд адміністративної справи в суді I інстанції

Методичні вказівки.

У рамках цієї теми має бути вивчено процедуру розгляду адміністративної справи судом I інстанції. Беручи до уваги стадії судового розгляду, першопочатково необхідно з'ясувати процесуальний порядок звернення до адміністративного суду, основними складовими якого є: дотримання правил про юрисдикцію та підсудність; дієздатність позивача; дотримання належної форми звернення до адміністративного суду. Основним акцентом практичної складової – це складення позовної заяви. Студент повинен знати всі вимоги, що висуваються до вказаного документа, порядок його оформлення, процедуру подання до суду, усунення помилок тощо.

За результатами первинного вивчення позовної заяви суд на стадії відкриття провадження у справі наділений такими повноваженнями: залишення позовної заяви без руху; повернення позовної заяви; відмова у відкритті провадження у справі; відкриття провадження у справі. У зв'язку з цим, студентам необхідно визначити підстави для винесення такої ухвали, а також з'ясувати процесуальні наслідки використання судом того чи іншого повноваження (можливість чи неможливість повторного звернення до адміністративного суду з тим самим позовом).

Наступне, на що слід звернути увагу, - це процесуальний порядок проведення підготовчого провадження. Варто з'ясувати, які дії та які питання вирішує суд, мету та порядок проведення попереднього судового засідання, а також судові рішення за наслідками підготовчого провадження.

Судовий розгляд є обов'язковою та центральною стадією процесу в адміністративній справі, тому що тільки у цій стадії справа вирішується по суті. Процесуальною формою судового розгляду є судові засідання. Розгляд справи провадиться шляхом послідовного вчинення судом і учасниками процесу комплексу процесуальних дій, що складають певні частини, кожна з яких має свої завдання і відповідний зміст. У зв'язку з цим, студентам варто звернути увагу на саму процедуру розгляду справи, на процесуальні повноваження суду та учасників адміністративного процесу залежно від етапу судового розгляду (підготовчий, дослідження доказів, судові дебати, прийняття рішення).

Одним з головних питань теми є вивчення порядку прийняття судового рішення, яке є найважливішим актом правосуддя, ухвалений згідно з нормами матеріального та процесуального права і згідно з конституційними засадами та принципами адміністративного судочинства є обов'язковим до виконання на всій території України. Студент повинен знати види рішень, порядок їх ухвалення, форму рішень та зміст тощо.

Також варто дослідити питання можливості судового розгляду без участі сторін та інших осіб, які беруть участь у розгляді справи та призначення судових засідань. Це, зокрема, письмове та скорочене провадження в адміністративній справі. Необхідно дослідити умови проведення судового розгляду в таких формах та дати порівняльний аналіз цих двох інститутів.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте поняття, охарактеризуйте зміст та структуру адміністративного позову.
  2. Визначте процесуальні підстави для залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви.
  3. Дії суду у разі пропущення строку звернення з адміністративним позовом.
  4. Назвіть процесуальні підстави для відмови у відкритті провадження в адміністративній справі.
  5. Які заходи вживаються адміністративним судом з метою підготовки адміністративної справи до судового розгляду?
  6. Здійснення підготовчого провадження, механізми вичерпання спору на цій стадії.
- Медіація в адміністративних справах.
7. Проаналізуйте мету та порядок проведення попереднього судового засідання.
  8. Оформлення процесуальних дій на стадіях відкриття провадження та підготовчого провадження.
  9. Які вимоги встановлені чинним адміністративно-процесуальним законодавством до змісту і форм судового доручення про надання правової допомоги?
  10. Охарактеризуйте порядок виконання в Україні судових доручень іноземних судів.
  11. Які підстави та порядок виконання судових доручень закордонними дипломатичними установами України?
  12. Опишіть процесуальний порядок забезпечення адміністративного позову.
  13. Судовий розгляд у судовому засіданні і в письмовому провадженні.
  14. Відкритий і закритий судовий розгляд.
  15. Особливості спрощеного провадження: коло справ, підстави, особливості розгляду справи і ухвалення судового рішення. Спільне та відмінне з наказним провадженням у цивільному процесі.
  16. Відкладення розгляду справи, оголошення перерви.
  17. Закриття провадження, залишення адміністративного позову без розгляду, зупинення провадження.
  18. Оформлення процесуальних дій.
  19. Алгоритм вирішення справи; обрання належного способу захисту; вихід за межі позовних вимог.
  20. Вирішення питань щодо судових витрат.
  21. Розкрийте поняття судового рішення та визначте вимоги, яким воно повинно відповідати.
  22. Які підстави для прийняття додаткового судового рішення?
  23. Охарактеризуйте порядок роз'яснення судового рішення.
  24. Оприлюднення судового рішення, надання його заінтересованим особам.
  25. Дії судді у разі оскарження судового рішення.

Практичні завдання:

1. Інспектор ДПІ в Шевченківському районі міста Києва встановив, що на підконтрольній території провадить господарську діяльність ПАТ, яке фактично зареєстроване у м. Бориспіль Київської області. При перевірці було з'ясовано, що це підприємство здійснює господарські операції без необхідних на це ліцензій. За результатами перевірки орган податкової інспекції ініціював подання адміністративного позову до адміністративного суду про припинення вказаного суб'єкта господарювання шляхом ліквідації.

Надайте правову оцінку діям посадових осіб податкової інспекції щодо звернення до адміністративного суду з адміністративним позовом про припинення суб'єкта господарювання. Чи можливе припинення діяльності суб'єкта господарювання в порядку адміністративного судочинства?

2. З метою погашення усієї суми податкового боргу, що виник у приватного підприємства, за рахунок майна боржника-платника податків, яке перебувало у податковій заставі, Державна податкова інспекція звернулася до адміністративного суду з адміністративним позовом про надання дозволу на погашення усієї суми податкового боргу за рахунок майна платника податків, що перебуває у податковій заставі.

Проаналізуйте правомірність звернення контролюючого органу до адміністративного суду з указаним адміністративним позовом. Яке судове рішення повинен прийняти адміністративний суд під час вирішення питання про відкриття провадження в адміністративній справі?

3. На гр. С., який проживає у м. Суми, під час його перебування у Києві було накладено штраф інспектором ДАІ за порушення ПДР. Гр. С. не погодився із постановою і вирішив її оскаржити. Оскільки інспектор проживає у Яготинському районі Київської області, гр. С. оскаржив постанову до окружного адміністративного суду Київської області шляхом подання адміністративного позову. Суддя відмовив у відкритті провадження, зазначивши, що оскаржувати слід відповідно до правил КпАП України, а не КАСУ.

Чи правильно він вчинив? Складіть позовну заяву.

4. ТОВ звернулося до окружного адміністративного суду з позовною заявою, в якій просило визнати недійсним і скасувати податкове повідомлення-рішення. До відкриття провадження у справі представник позивача через канцелярію суду надав клопотання про відкликання позовної заяви.

Яке рішення може ухвалити суддя в даному випадку? З яких частин складатиметься таке рішення та яку інформацію включатиме?

5. Державна податкова інспекція звернулася до суду із вимогою застосувати до товариства із обмеженою відповідальністю – платника податків арешт активів шляхом зупинення операцій на рахунках в установі банку. 18 травня 2006 р. суд першої інстанції, пізніше підтриманий судом апеляційної інстанції, відмовив у задоволенні позову на підставі двох основних мотивів. По-перше, суд встановив безпідставність вимоги про зупинення операцій через відсутність обставин, які б обґрунтовували необхідність вжиття цього примусового заходу. По-друге, на момент розгляду справи суд констатував зміни до закону, якими позивач позбавлявся права звертатись до суду із такою вимогою.

Чи обґрунтованими є дії суду?

6. До окружного адміністративного суду звернулося Управління Пенсійного фонду України із позовом до фізичної особи – підприємця. Позивач просив суд стягнути з відповідача заборгованість зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за 2017 рік у сумі 4572 грн 42 коп.

У ході попереднього судового засідання позивач заявив клопотання про забезпечення позову шляхом накладання арешту на рахунки та майно відповідача.

Чи належний спосіб забезпечення позову обрано позивачем? Чи може у даному разі суд ухвалити рішення про вжиття заходів забезпечення адміністративного позову?

7. А. звернувся до окружного адміністративного суду з позовною заявою, в якій просив зобов'язати районний відділ виконавчої служби зняти арешт з усього нерухомого майна, накладений на підставі постанови про арешт майна боржника та оголошення заборони на його відчуження.

Позивач про дату, час та місце судового засідання був повідомлений належним чином, проте в судове засідання не прибув, а подав заяву про розгляд справи без його участі. Представник відповідача у судове засідання також не прибув.

Чи може за таких обставин суд розглянути справу в порядку письмового провадження? Відповідь обґрунтуйте.

8. ТОВ звернулось до окружного адміністративного суду з позовом до районного у місті управління Пенсійного фонду України, в якому просило зобов'язати управління врахувати 11756,98 грн як переplatу по єдиному соціальному внеску.

У судовому засіданні відповідач просив залишити позов без розгляду у зв'язку із пропуском позивачем строку звернення до суду. Як видно з матеріалів справи, позивач звертався до відповідача з вищезазначеним проханням. Він отримав лист, у якому управління повідомило, що воно не має повноважень на прийняття рішення про врахування даної суми як переplatи по єдиному соціальному внеску.

Яке рішення має ухвалити суд? Який спосіб захисту може застосувати суд? Відповідь обґрунтуйте.

9. Т. звернувся до окружного адміністративного суду з позовом про визнання незаконним рішення міської ради про відмову у звільненні його від сплати податку на землю. Окружний адміністративний суд своєю ухвалою відмовив у відкритті провадження в адміністративній справі, посилаючись на те, що справу не належить розглядати за правилами адміністративного судочинства, оскільки міська рада не є юридичною особою (юридичною особою є виконком цієї ради), а отже, відповідно до ч. 1 і 3 ст. 48 КАСУ вона не має адміністративної процесуальної правосуб'єктності.

Зробіть юридичний аналіз ситуації та підготуйте правову позицію.

10. Харківська міська рада звернулася до Харківського окружного адміністративного суду з позовом, у якому просила визнати незаконними дії прокурора м. Харкова щодо звернення до Господарського суду Харківської області з позовною заявою до Харківської міської ради, кооперативу «Ялинка» та реєстраційної служби Харківського міського управління юстиції про: визнання недійсним і скасування рішення сесії Харківської міської ради «Про надання земельних ділянок для будівництва об'єктів»; визнання недійсним та скасування рішення державного реєстратора реєстраційної служби Харківського міського управління юстиції про державну реєстрацію земельної ділянки, свідоцтво про право власності; зобов'язання кооперативу «Ялинка» передати, а Харківську міську раду прийняти земельну ділянку, про що скласти акт прийому-передачі.

Ухвалою Харківського окружного адміністративного суду, залишеною без змін ухвалою Харківського апеляційного адміністративного суду, закрито провадження в цій справі, оскільки справа не підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства. Суди зазначили, що заявлені вимоги підлягають розгляду за правилами господарського судочинства.

Зробіть правовий аналіз рішення суду.

Нормативні акти і література:

1. Про практику застосування адміністративними судами окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду адміністративних справ : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 6 березня 2008 р.

2. Про судове рішення в адміністративній справі : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 р.

3. Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 р.

4. Рекомендація № R (89) 8 Комітету Міністрів державам-членам стосовно тимчасового судового захисту в адміністративних справах.
5. Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів державам-членам стосовно альтернатив судовому вирішенню спорів між адміністративними органами влади і приватними особами.
6. Беляневич О. До питання про адміністративний позов. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 1. С. 138-147.
7. Горбалінський В. В. Судова помилка в адміністративному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2015. 205 с.
8. Завальнюк І. Скорочене провадження – дієвий засіб оптимізації системи адміністративного судочинства. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2011. №2.
9. Колпаков В., Гордєєв В. Позов в адміністративному судочинстві: поняття, сутність та ознаки. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2010. № 2.
10. Смокович М.І. Теоретико-практичні проблеми застосування строку звернення до адміністративного суду. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2011. № 2. С.32–44.
11. Смокович М.І. Строк звернення до суду в адміністративному судочинстві. *Часопис Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Право»*. 2011. № 2(4). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11smivas.pdf>
12. Смокович М.І. Скорочене провадження в адміністративній справі: проблеми та перспективи. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2011. № 3. С.13-23.
13. Писаренко Н. Б. Межі судового контролю щодо дискреційних адміністративних актів: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1 (88). С. 109-119.
14. Чемодурова Н. О. Адміністративно-правові засади реалізації принципу незалежності суддів в адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 18 с.
15. Черникова А. О. Диференціація процесуальної форми адміністративного судочинства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 21 с.

ТЕМА 12. Апеляційне провадження

Методичні вказівки.

Однією з конституційних засад та принципів адміністративного судочинства є забезпечення оскарження рішень судів I інстанції. У п. 5 ч. 3 ст. 129 Конституції України закріплено, що судочинство в Україні, крім іншого, здійснюється на засадах забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом. Під час опрацювання лекційного матеріалу, а також рекомендованого переліку додаткових джерел з теми студентів необхідно враховувати, що реалізація вказаного конституційного принципу в адміністративному судочинстві забезпечена шляхом закріплення законодавцем у ст. ст. 2 та 13 КАС України адміністративно-процесуальних норм, згідно з котрими, зокрема: одним із принципів здійснення правосуддя в адміністративних судах є забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду, крім випадків, установлених Кодексом; учасникам розгляду, а також особам, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, забезпечується право на апеляційне та касаційне оскарження рішень адміністративного суду, крім випадків, встановлених Кодексом. Перегляд судових рішень вище стоячим судом має на меті забезпечення ухвалення судами законних та обґрунтованих рішень, повного й всебічного з'ясування судом обставин, що мають значення для справи, недопущення будь-якого порушення як норм матеріального, так і процесуального права, прав, свобод та законних інтересів учасників процесу.

Також потрібно зважати на ту обставину, що апеляційне провадження – це нормативно

врегульований комплекс взаємопов'язаних та взаємообумовлених процесуальних дій із перегляду адміністративної справи та судових рішень судів першої інстанції за апеляційними скаргами правомочних осіб щодо оцінки доказів і встановлених фактів у справі чи застосування матеріального та процесуального права. Судом апеляційної інстанції в адміністративних справах є апеляційний адміністративний суд, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться місцевий адміністративний суд (місцевий загальний суд як адміністративний суд чи окружний адміністративний суд), що ухвалив рішення. Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 293 КАС України, право апеляційного оскарження належить виключно: сторонам; третім особам; особам, які не брали участі у справі, якщо суд у судовому рішенні вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки. Загальний порядок апеляційного провадження в адміністративному судочинстві врегульовано нормами глави 1 розділу III КАС України. Студенти повинні чітко розуміти межі повноважень та самі повноваження суду апеляційної інстанції, а також розмежовувати підстави для прийняття того чи іншого рішення апеляційного суду (підстави для зміни постанови суду I інстанції, скасування рішення та прийняття нового, скасування рішення та винесення ухвали про залишення апеляційної скарги, закриття провадження у справі тощо).

Питання для самоконтролю:

1. Визначте, кому належить право апеляційного оскарження судових рішень у адміністративному судочинстві.
2. Охарактеризуйте процесуальний порядок розгляду справи судом апеляційної інстанції.
3. Проаналізуйте процесуальний порядок доповнення, зміни, відкликання апеляційної скарги чи відмови від неї.
4. Наведіть процесуальні підстави для скасування судового рішення та ухвалення нового рішення судом апеляційної інстанції.
5. Окресліть межі перегляду судових рішень судів першої та апеляційної інстанцій судом касаційної інстанції.
6. Визначте процесуальні підстави для скасування судового рішення суду апеляційної інстанції та залишення в силі судового рішення суду першої інстанції судом касаційної інстанції.

Практичні завдання.

1. Постановою окружного адміністративного суду позов фізичної особи – підприємця до архітектурно-будівельної інспекції про визнання протиправним та скасування наказу було задоволено. Не погодившись із постановою суду першої інстанції, відповідач вирішив її оскаржити. У скарзі він просив постанову скасувати і ухвалити нове рішення, яким у задоволенні позову відмовити. Суддя-доповідач прийняв рішення про залишення апеляційної скарги без руху, зазначивши, що: 1) у скарзі не вказано дату її подання; 2) скаргу подано в рукописному, а не друкованому вигляді; 3) вимоги скаржника не обґрунтовані; 4) не надано квитанції про сплату судового збору, а також копій усіх документів відповідно до кількості осіб, які брали участь у справі; 6) скаргу складено російською мовою.

Чи є правильним рішення судді-доповідача? Відповідь обґрунтуйте.

2. Гр. А. звернувся до Київського апеляційного адміністративного суду з адміністративним позовом про визнання протиправною та скасування постанови Центральної виборчої комісії «Про реєстрацію кандидатів у народні депутати України» у частині реєстрації гр. Д. кандидатом у народні депутати України.

Постановою Київського апеляційного адміністративного суду у задоволенні позовних вимог було відмовлено повністю.

Позивач, вважаючи, що судом першої інстанції під час прийняття рішення не було надано належної оцінки усім обставинам у справі, оскаржив його в апеляційному порядку до Верховного суду. Разом із апеляційною скаргою гр. А. подав до суду апеляційної інстанції клопотання про поновлення пропущеного з поважних причин процесуального строку на подання скарги.

Яке рішення щодо клопотання гр. А. повинен прийняти суд? Визначте процесуальні строки оскарження в апеляційному порядку судових рішень у такій категорії справ адміністративної юрисдикції.

3. Гр. Ш. вирішив оскаржити постанову суду першої інстанції. Однак текст постанови йому було надано лише через 15 днів з дня оголошення резолютивної частини. Через 11 днів з моменту отримання тексту він подав заяву про апеляційне оскарження до апеляційного суду. А через 18 днів з моменту подання заяви до суду першої інстанції була надана апеляційна скарга.

Як має вчинити суд?

Нормативні акти і література:

1. Про практику застосування адміністративними судами окремих положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду адміністративних справ: постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 6 березня 2008 р.

2. Про судові рішення в адміністративній справі: постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 р.

3. Інформаційний лист Вищого адміністративного суду України «Щодо застосування окремих норм процесуального права під час розгляду адміністративних справ» від 19.05.2010 р.

4. Глуховеря М. М. Апеляційне провадження в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Донецьк, 2015. 236 с.

5. Глуховеря М. М. Апеляційне провадження в системі проваджень адміністративного судового процесу. *Форум права*. 2013. № 3. С. 114–118.

6. Кирилюк І. В. Суб'єкти апеляційного оскарження в адміністративному судочинстві України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8. № 3.

7. Кирилюк І. В. Процесуальне значення відкликання апеляційної скарги та відмови від неї в адміністративному судочинстві України. *Адміністративна юстиція в Україні*. 2015. № 4 (41).

8. Кукурудз Р. О. Апеляція в адміністративно-юрисдикційному процесі: питання теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, ДВНЗ "Запоріз. нац. ун-т". 2010. 213 с.

9. Кукурудз Р. О. Апеляція в адміністративному судочинстві: питання теорії та практики. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2013. № 1(1). С. 86-97.

10. Марченко О. О. Окремі питання регламентації та практики апеляційного перегляду в адміністративному судочинстві. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2016. № 32. С. 128 – 146.

11. Мінка Т. П., Глуховеря М. М. Апеляційне провадження в адміністративному судочинстві України: монографія. Донецьк, 2015. 196 с.

12. Роженько Д. В. Порядок апеляційного розгляду адміністративної справи в письмовому провадженні. *Публіч. право*. 2013. № 4. С. 260–266.

13. Русанова В. Б. Оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2015. 200 с.

14. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн. : підручник / наук.-ред. колегія: Р. Кайдашев (голова). Київ: ДП "Вид. дім "Персонал", 2017. Кн. 1. 304 с.

15. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн. : підручник / наук.-ред. колегія: Р. Кайдашев (голова). Київ: ДП "Вид. дім "Персонал", 2017. Кн. 2. 304 с.

16. Поляков І. С. Апеляційне провадження в адміністративному судочинстві: проблеми та нові підходи до їх вирішення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 1. Т. 2. С. 50-53.

ТЕМА 13. Касаційне провадження

Методичні вказівки.

Касаційне провадження можна визначити як урегульований нормами законодавства про адміністративне судочинство специфічний порядок перегляду рішень і ухвал судів першої та другої інстанції, що набрали законної сили; при тому перегляд здійснюється судом касаційної інстанції з метою забезпечення законності розгляду і вирішення адміністративних справ, захисту законних прав, інтересів, свобод фізичних і юридичних осіб. Виходячи зі змісту ст. 327 КАС України, судом касаційної інстанції в адміністративних справах є Верховний суд. Порядок провадження у суді касаційної інстанції встановлено адміністративно-процесуальними нормами глави 2 розділу III КАС України.

Суть касаційного провадження полягає в тому, що суд касаційної інстанції за скаргою учасників справи, та осіб, які не брали участі у справі, щодо яких суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, перевіряє законність рішень і ухвал суду першої інстанції, їх відповідність нормам матеріального права, що були предметом апеляційного розгляду, а також рішень апеляційного суду з метою захисту прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

У рамках цієї теми студент повинен зрозуміти значення касаційного оскарження рішення суду як засобу забезпечення прав та законних інтересів громадян і юридичних осіб. Необхідно акцентувати увагу на підставах для касаційного оскарження та процедурі подання скарги. Як і в апеляційному провадженні, важливе значення має знання порядку оформлення касаційної скарги. Необхідно також дослідити правила щодо меж розгляду справи касаційною інстанцією. Студент має чітко засвоїти підстави для прийняття тих чи інших рішень касаційною інстанцією.

Питання для самоконтролю:

1. Касаційне провадження: загальна характеристика.
2. Право касаційного оскарження та процесуальний порядок його реалізації.
3. Відкриття касаційного провадження. Підготовка касаційного розгляду справи і порядок її розгляду.
4. Межі розгляду справи судом касаційної інстанції.
5. Повноваження суду касаційної інстанції.
6. Рішення суду касаційної інстанції за результатами розгляду касаційної скарги. Законна сила постанови і ухвали суду касаційної інстанції.
7. Проблемні питання касаційного розгляду адміністративних справ.

Практичні завдання:

1. Верховний суд призначив до касаційного розгляду адміністративну справу за касаційною скаргою Державної податкової інспекції на постанову апеляційного адміністративного суду у справі за позовом Приватного акціонерного товариства до Державної податкової інспекції про визнання дій протиправними, скасування податкового повідомлення-рішення.

За клопотанням представника ДПІ із метою встановлення додаткових обставин у справі судом було викликано для допиту у судовому засіданні у якості свідка Пилипчука Н.Г.

Надайте правову оцінку діям суду касаційної інстанції.

2. У результаті розгляду справи за позовом М. суд постановив рішення, яким зобов'язав управління Пенсійного фонду України здійснити виплати на її користь, як дитині війни. Позивачка звернулася із заявою про зміну способу виконання даного рішення – із зобов'язання здійснити ці виплати на їх стягнення. Ухвалою суду першої інстанції, залишеною без змін апеляційним судом, зазначену заяву задоволено. Управління Пенсійного фонду України оскаржило ухвалу про зміну способу виконання рішення.

Суддя-доповідач відмовив у відкритті касаційного провадження, оскільки, на його думку,

скарга є необґрунтованою, а викладені в ній доводи повторюють ті, що були належним чином досліджені та оцінені судами попередніх інстанцій.

Надайте правову оцінку діям суду касаційної інстанції.

3. Т. звернулася до суду із позовом, у якому просила визнати протиправними дії інспектора Державної інспекції з контролю за використанням і охороною земель, вчинені у зв'язку з видачею їй як директору ТОВ припису щодо приведення використання земельної ділянки у відповідність до вимог земельного законодавства.

Рішенням суду першої інстанції позов задоволено: визнано неправомірними дії інспектора щодо видачі директору ТОВ припису та скасовано покладений на Т. обов'язок щодо приведення використання земельної ділянки у відповідність до вимог земельного законодавства. Ухвалою апеляційного суду апеляційну скаргу відповідача задоволено частково: рішення суду першої інстанції скасовано, а провадження у справі за скаргою Т. на дії інспектора закрито, оскільки зазначений спір віднесено до юрисдикції господарського суду.

Не погодившись із цією ухвалою, Т. подала касаційну скаргу до Верховного суду. Ухвалою останнього у відкритті касаційного провадження відмовлено. Касаційний суд у своєму рішенні зазначив, що даний спір виник з приводу цільового використання земельної ділянки, тобто із земельних відносин, а отже, інспектор під час проведення перевірки та складання припису виконував свої службові обов'язки і жодних управлінських функцій не здійснював.

Дайте правову оцінку позиції суду касаційної інстанції.

Література:

1. Курило М. П. Касаційне провадження: можливості його уніфікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2013. Вип. 22. Ч. I. Том 1. С. 167-170.
2. Липський Д. Касаційне провадження в адміністративному судочинстві: аналіз сучасних наукових досліджень. *Право України*. 2014. № 3. С. 64–74.
3. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн. : підручник / наук.-ред. колегія: Р. Кайдашев (голова). Київ: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2017. Кн. 1. 304 с.
4. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн. : підручник / наук.-ред. колегія: Р. Кайдашев (голова). Київ: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2017. Кн. 2. 304 с.
5. Роженко Д. В. Касаційний розгляд адміністративної справи в порядку письмового провадження. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 3 (15). С. 46-55.
6. Ульмер М. М. Касаційне провадження в адміністративному судочинстві: дис. ... канд. юрид. наук; Міжрегіональна Акад. упр. персоналом. Київ, 2014. 237 с.
7. Ярошенко В. І. Завдання касаційного провадження в системі перегляду судових рішень адміністративних судів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2014. Вип. 5-2. Т. 2. С. 120-123.

ТЕМА 14. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами

Методичні вказівки.

Після перегляду справи в апеляційному порядку, вступу рішення у законну силу, перегляду в порядку касаційного оскарження судові рішення може залишатися таким, що не відповідає вимогам законності та обґрунтованості з різних причин, зокрема таких, що не залежать від сторін та інших осіб, які беруть участь у справі. Тому для усунення таких недоліків у судових рішеннях КАСУ передбачено ще ряд гарантій щодо забезпечення законності та обґрунтованості актів суду. До них належить перегляд постанов, ухвал, що набрали законної сили, ВСУ та у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Вказана тема передбачає також вивчення порядку та підстав для таких видів перегляду.

Необхідно акцентувати увагу на дослідженні категорій «нововиявлені обставини» та «виняткові обставини».

У процесі опрацювання матеріалу з теми студентів необхідно враховувати, що ст. 361 КАС України визначено вичерпний перелік процесуальних підстав для подання заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом. Слід мати на увазі, що особливості провадження у справі під час перегляду судового рішення Верховним Судом врегульовано главою III розділу 3 КАС України.

Студенту слід зважити на ту обставину, що перегляд постанов та ухвал, що набрали законної сили, за нововиявленими обставинами є факультативною стадією адміністративного судочинства і охоплює собою особливий самостійний вид перевірки законності та обґрунтованості таких судових рішень адміністративних судів, а також має ряд відмінностей порівняно з іншими стадіями їх перегляду. Ці відмінності насамперед обумовлені процесуальними підставами і наслідками, об'єктами і суб'єктами перегляду, процесуальним становищем осіб, які беруть участь у справі. Ч. 2 ст. 361 КАС України встановлено вичерпний перелік процесуальних підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами. Не є нововиявленими обставинами: ті, які виникли після ухвалення рішення (не існували на той момент); ті, на які посилялися як на докази сторони, або об'єктивно могли бути долучені як докази; невчасно подані сторонами докази; офіційні тлумачення Конституційного Суду України тощо. Підстави для перегляду судового рішення є: 1) істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи; 2) встановлення вироком суду або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного рішення у цій справі; 3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду.

Нововиявлені обставини відрізняються від нових обставин, обставин, що змінилися, та нових доказів за часовими ознаками, предметом доказування та істотністю впливу на судові рішення.

Процесуальний порядок провадження за нововиявленими обставинами врегульовано главою IV розділу 3 КАС України.

Питання для самоконтролю:

1. Визначте процесуальні підстави для подання заяви про перегляд судового рішення Верховним Судом України.
2. Окресліть процесуальні строки подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України.
3. Яким суб'єктам належить право на подання заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України?
4. Охарактеризуйте процесуальний порядок допуску справи до провадження у Верховному Суді України.
5. Проаналізуйте порядок розгляду справи Верховним Судом.
6. Наведіть особливості постанови Верховного Суду про задоволення заяви про перегляд судового рішення.
7. Встановіть підстави для провадження за нововиявленими обставинами.
8. Визначте коло суб'єктів, що мають право подати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.
9. Які вимоги висуваються чинним процесуальним законодавством до заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами?
10. Охарактеризуйте порядок подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Практичні завдання.

1. Гр. В. звернулася до Печерського районного суду міста Києва із заявою про перегляд за нововиявленими обставинами постанови Печерського районного суду міста Києва, якою суд відмовив у задоволенні її адміністративного позову до поліцейського патрульної поліції Головного управління Національної поліції у місті Києві про визнання протиправними дій суб'єкта владних повноважень та скасування постанови у справі про адміністративне правопорушення. Свої вимоги обґрунтувала тим, що до отримання листа від ГУНП у місті Києві їй не було та не могло бути відомо, що в місці вчинення адміністративного правопорушення існує три смуги руху в одному напрямку.

Ухвалою Печерського районного суду міста Києва в задоволенні заяви гр. В. було відмовлено. В описовій частині ухвали послався на той факт, що вказані обставини не є нововиявленими, оскільки вони існували на час розгляду справи судом та могли бути відомі сторонам у справі. Виходячи із цього, суддя дійшов висновку про відсутність нововиявлених обставин, які б слугували підставою для перегляду постанови суду.

Надайте правову оцінку висновкам суду. Чи можна визнати обставини, на які посилалася заявниця гр. В. нововиявленими у справі?

2. Ухвалою Миколаївського окружного адміністративного суду було відкрито провадження за нововиявленими обставинами в адміністративній справі за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю до Державної податкової інспекції про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень № 0001562202, № 0001572202.

Від представника Державної податкової інспекції до суду надійшло клопотання про зупинення провадження у справі для надання додаткових доказів.

Чи підлягає задоволенню клопотання про зупинення провадження у справі? Відповідь обґрунтуйте із посиланням на відповідні процесуальні норми.

3. К. звернулася до суду зі скаргою, у якій просила визнати незаконною відмову відділу РАЦС у зміні її родового по батькові на довільне та зобов'язати відповідача провести реєстрацію такої зміни. Постановою суду першої інстанції, залишеною без змін ухвалою апеляційного суду, у задоволенні вимог було відмовлено. Ухвалою ВАСУ рішення судів першої та апеляційної інстанцій залишено без змін. К. звернулася до Європейського суду з прав людини із заявою проти України, в якій стверджувала, що органи державної влади, відмовивши їй у зміні по батькові, втрутилися в її приватне життя. Суд ухвалив на користь К. рішення, яким встановив порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Після набуття рішенням Європейського суду з прав людини статусу остаточного К. звернулася до ВС із заявою про перегляд рішень національних судів, постановлених в її справі. К. вимагала скасувати ці рішення та ухвалити нове, яким визнати відмову відділу РАЦС протиправною та зобов'язати зареєструвати зміну по батькові з її родового на довільне. Верховний Суд постановою вимоги К. задовольнив частково: скасував ухвалені українськими судами рішення та направив справу К. на новий розгляд до суду першої інстанції.

Чи правильно діяв ВСУ? Якими повноваженнями наділений ВСУ при ухваленні рішень за наслідками розгляду справ, віднесених до його юрисдикції?

4. Відповідач, УПФУ в м. Львові, звернувся до суду із заявою про перегляд за нововиявленими обставинами рішення суду, яким відповідача зобов'язано здійснити перерахунок та виплату пенсії. При цьому посилався на те, що при здійсненні внутрішньої перевірки було встановлено, що позивач зареєстрований платником єдиного внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування з 18.07.2007, що має значення для справи, адже на день винесення рішення судом 01.08.2015 позивач не був непрацюючим пенсіонером.

Судом залишено без задоволення заяви відповідача про перегляд за нововиявленими обставинами рішень суду.

Обґрунтуйте рішення суду.

Література та судова практика:

1. Про судову практику застосування статей 235-240 Кодексу адміністративного судочинства України : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13 грудня 2010 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002760-10>.
2. Узагальнення судової практики розгляду адміністративними судами заяв про перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами за 2013-2014 р.р.: постанова Пленуму ВАСУ № 7 від 2.05.2015 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-15>
3. Боднар С. В. Перегляд адміністративних судових рішень за винятковими обставинами. Часопис Київського університету права. 2014. № 3. С. 88-91.
4. Буцьких О. О. Провадження за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2012. 195 с.
5. Градовий В. Б. Судове рішення в адміністративному судочинстві в провадженні за винятковими обставинами / В. Б. Градовий // Право і суспільство. - 2014. - № 1.2. - С. 119-123.
6. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн. : підручник / наук.-ред. колегія: Р. Кайдашев (голова). Київ: ДП "Вид. дім "Персонал", 2017. Кн. 1. 304 с.
7. Перегляд судових рішень в адміністративному процесі: у 2 кн. : підручник / наук.-ред. колегія: Р. Кайдашев (голова). Київ: ДП "Вид. дім "Персонал", 2017. Кн. 2. 304 с.
8. Сkochиляс-Павлів О. В. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в адміністративному судочинстві України. Право і суспільство. 2014. № 1-2. С. 175–178.

ТЕМА 15. Особливості позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ

Методичні вказівки.

КАС України, крім загального порядку розгляду адміністративних справ, передбачено і особливості розгляду окремих категорій справ. Зокрема, законодавцем визначено, що норми глави 11 КАС України мають пріоритет над загальними нормами цього Кодексу, які регулюють відповідні питання, оскільки є спеціальними, проте вони не врегульовують процедуру вирішення відповідних категорій спорів у повному обсязі. Тому доцільно визначити особливості судового розгляду окремих категорій адміністративних спорів, передбачених главою 11 КАС. Особливості провадження в окремих категоріях адміністративних справ обумовлюється специфікою публічно-правових спорів, суб'єктного складу сторін публічно-правових відносин, із котрих такі спори випливають, а також предмета оскарження. Виходячи із цього, серед сукупності таких адміністративних справ можна виокремити окремі категорії справ, які мають *специфіку судового розгляду*:

- 1 – категорія складних справ;
- 2 – категорія термінових адміністративних справ;
- 3 – категорія типових адміністративних справ;
- 4 – категорія зразкових справ.

За предметом публічно-правового спору такі адміністративні справи доцільно класифікувати на:

- (а) справи, пов'язані з виборчим процесом чи референдумом;
- (б) справи щодо оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та ін. суб'єктів владних повноважень;
- (в) справи щодо оскарження рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень;
- (г) податкові спори;
- (д) соціальні спори тощо.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте рішення суб'єктів владних повноважень як предмет оскарження до адміністративних судів.
2. Окресліть особливості провадження у справах щодо оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень. Особливості оскарження судового рішення у справі щодо нормативно-правового акта.
3. Особливості провадження в адміністративних справах щодо оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Предмет адміністративного позову у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень.
4. Які особливості провадження у справах щодо уточнення списку виборців?
5. Охарактеризуйте суб'єкта, що може набувати процесуального статусу позивача в адміністративних справах щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації, які порушують законодавство про вибори та референдум.
6. Проблемні питання провадження у справах за адміністративними позовами про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності. Розмежування судових юрисдикцій при вирішенні земельних спорів. Особливості судових рішень. Порядок та строки апеляційного оскарження.
7. Спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби: порядок розгляду. Застосування норм спеціальних законів при розгляді адміністративних справ з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби. Юрисдикційне визначення окремих категорій справ.
8. Особливості розгляду спорів за адміністративним позовом суб'єкта владних повноважень.
9. Розгляд адміністративними судами компетенційних спорів між суб'єктами владних повноважень та спорів, що виникають з адміністративних договорів.
10. Межі повноважень адміністративного суду у справах про оскарження рішень органів виконавчої влади.
11. Види соціальних спорів. Позиції Конституційного Суду України і вищих судів загальної юрисдикції щодо пенсійного та іншого соціального законодавства. Особливості розгляду соціальних спорів у спрощеному провадженні. Особливості вирішення окремих категорій соціальних спорів. Способи захисту прав у соціальних спорах. Негайне виконання судових рішень у соціальних спорах. Особливості оскарження судових рішень у соціальних спорах.
12. Категорії податкових спорів, що найчастіше зустрічаються в адміністративному судочинстві: спори щодо визнання недійсними податкових повідомлень-рішень; спори щодо визнання неправомірними дій посадових осіб Державної податкової служби України; спори щодо визнання незаконними наказів органів Державної податкової служби України на проведення перевірки; спори щодо визнання незаконними інших наказів податкової служби (анулювання реєстрації платником ПДВ, єдиного податку); справи щодо адміністрування окремих податків, зборів та обов'язкових платежів.

Практичні завдання:

1. Міськвиконком оголосив конкурс на заміщення посади юрисконсульта. Із заявами про участь у конкурсі звернулися громадяни України Андрій Онищенко і Вадим Поліщук. Міський голова видав наказ про призначення на посаду юрисконсульта В. Поліщука. А. Онищенко, вважаючи, що його право на заміщення цієї посади було порушене, звернувся з адміністративним позовом до міськрайонного суду. На підтвердження своєї позиції він послався на такі обставини: відсутність у громадянина В. Поліщука вищої юридичної освіти, навчання на другому курсі

юридичного факультету (заочно), не складення ним при призначенні на посаду присяги державного службовця.

Проаналізуйте ситуацію. Чи повинен врахувати суд обставини, надані позивачем? Підготуйте консультацію для А. Онищенко щодо його позиції в адміністративному суді? Які рішення повинен ухвалити адміністративний суд?

2. А. Трофимов звернувся до міськрайонного суду із адміністративним позовом щодо оскарження відмови міського голови у наданні інформації, посилаючись на те, що А. Трофимов як голова громадської організації "Надія" звернувся з інформаційним запитом до виконкому міської ради з проханням надати інформацію про склад спостережної комісії, утвореної міськвиконкомом згідно з ч.2 ст.25 Кримінально-виконавчого кодексу України. Однак у наданні такої інформації йому було відмовлено. У зв'язку з цим, у позові А. Трофимов висунув вимогу визнати незаконною відмову міського голови у наданні йому необхідної інформації і зобов'язати його надати таку інформацію, оскільки громадська організація "Надія" є однією з провідних організацій, що співпрацює з пенітенціарною системою з приводу проблем захисту прав людини, а громадський контроль з цих питань покладається на спостережну комісію. На думку позивача, відмова у наданні йому інформації порушує його право, оскільки інформація про склад наглядової комісії не є таємною і мала би бути надана йому на підставі Закону України "Про інформацію".

Проаналізуйте ситуацію. Чи поширюється юрисдикція адміністративних судів на цей спір? Який порядок оскарження рішень суб'єктів владних повноважень? Чи належними є позивач і відповідач? Яким може бути рішення суду?

3. Селищний голова подав до районного суду адміністративний позов в інтересах територіальної громади до місцевого підприємця про зобов'язання останнього зняти рекламну вивіску з його кафе-бару, у якій використано елементи з мультфільму "Ну постривай!". Ця вивіска приваблює у кафе-бар дітей, а там реалізуються алкогольні напої і сигарети. У судовому засіданні С. Рудик пояснив, що дітей та неповнолітніх у його кафе-барі приваблюють тістечка і морозиво, а алкогольні напої та сигарети їм не продаються, оскільки це заборонено. Крім того, він має дозвіл на реалізацію алкогольних напоїв та тютюнових виробів. У кафе-барі також є спеціальний зал для дітей, де заборонено палити і вживати спиртне. Заслухавши пояснення сторін, суд прийняв постанову, якою задовольнив вимоги позивача і стягнув з відповідача усі судові витрати на користь позивача.

Чи належало розглядати справу за правилами адміністративного судочинства? Чи правильне рішення суду? Підготуйте консультацію С. Рудика як йому діяти у цій ситуації.

Судова практика та література:

1. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 13.12.2010 №3 «Про практику застосування адміністративними судами законодавства у справах із приводу оскарження рішень, дій чи бездіяльності державної виконавчої служби».

2. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 16 березня 2012 № 4 «Про судову практику вирішення адміністративними судами спорів, що виникають у зв'язку із застосуванням статей 39, 48, 50, 52, 54 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».

3. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 19 грудня 2011 №8 «Про судову практику вирішення адміністративними судами спорів, що виникають у зв'язку із застосуванням статті 6 Закону України «Про соціальний захист дітей війни».

4. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 2 квітня 2007 р. №2 «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України під час розгляду спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму».

5. Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів: постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 р.
6. Про практику застосування адміністративними судами положень Закону України від 13 січня 2011 року № 2939-VI "Про доступ до публічної інформації": постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 30 вересня 2013 р.
7. Про результати вивчення та узагальнення практики розгляду справ за позовами фізичних осіб із приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності : довідка Вищого адміністративного суду України від 29 січня 2010 р.
8. Про судову практику розгляду спорів щодо статусу біженця та особи, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, примусового повернення і примусового видворення іноземця чи особи без громадянства з України та спорів, пов'язаних із перебуванням іноземця та особи без громадянства в Україні : постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 25 червня 2009 р.
9. Процесуальні особливості судового розгляду адміністративних спорів щодо порушень виборчого законодавства / В. В. Кривенко [та ін.] ; заг. ред. В. В. Кривенко ; Інститут прикладних гуманітарних досліджень. - Х., 2006. - 352 с.
10. Алфьорова Т. М. Адміністративне судочинство як форма контролю за діяльністю органів та підрозділів державної автомобільної інспекції. *Право і суспільство*. 2014. № 5. С. 57-62.
11. Гончар Л.Я. Оскарження правових актів індивідуальної дії, які є підставою виникнення цивільних прав. *Вплив адміністративного судочинства на розвиток публічного права в Україні*: зб. наук. статей / за заг. ред. І.Х. Темкіжева. К.: Юрінком Інтер, 2012. С.159 – 165.
12. Завальнюк І.В. Спрошене провадження в адміністративному судочинстві України : дис.. ... канд. юрид наук. Одеса, 2017. 274 с.
13. Інформаційний лист ВАСУ та ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ «Щодо розгляду спорів та підсудності справ, пов'язаних із соціальними виплатами» №129/11/13-11, №106/0/4-11 від 28.01. 2011 р.
14. Кальченко С.В. Правові механізми оскарження порушень Закону України "Про вибори Президента України". К. : Нора-друк, 2004. 45 с.
15. Кузьмишин В. Причини виникнення та шляхи розв'язання проблемних питань, пов'язаних із соціальними спорами. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2012. № 1. С.26 – 30.
16. Самсін І.Л. Механізм вирішення податково-правового спору. *Вплив адміністративного судочинства на розвиток публічного права в Україні* : зб. наук. статей / за заг. ред. І.Х. Темкіжева. К.: Юрінком Інтер, 2012. С.166 – 172.
17. Смокович М. Теоретико-практичні аспекти застосування судами законодавства під час розгляду та вирішення адміністративних справ щодо захисту дітей війни. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2011. № 2. С.117 – 133.
18. Смокович М.І. Адміністративне судочинство: оскарження рішень про накладення адміністративних стягнень. *Вибори та демократія*. 2010. № 4. С.45 – 52.
19. Смокович М.І. Визначення предметної підсудності окремих виборчих спорів. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. №1 (9). С.7–20.
20. Смокович М.І. Компетенція адміністративних судів під час розгляду виборчих спорів. *Юридична Україна*. 2012. №4. С.37–42.
21. Смокович М.І. Окремі аспекти застосування матеріального і процесуального законодавства при розгляді та вирішенні справ, пов'язаних із процесом виборів Президента України. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2010. №3. С.88-131.
22. Смокович М.І. Проблеми визначення юридичної сили нормативно-правових актів під час вирішення адміністративних спорів. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2009. № 1. С.15 – 26.

23. Смокович М.І. Розгляд виборчих спорів адміністративними судами. Наук.-практ. видання «Виборче законодавство України: стан, шляхи та перспективи вдосконалення». К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України. 2011. С.196-202.
24. Смокович М.І. Розмежування судових юрисдикцій щодо спорів про оскарження рішень, дій чи бездіяльності державної виконавчої служби. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2010. №4. С.15-23.
25. Смокович М.І. Судовий захист виборчих прав громадян. *Юридична Україна*. 2011. № 10. С.22–31.
26. Смокович М.І. Юрисдикція адміністративних судів: проблеми визначення спорів щодо їх пов'язаності з виборчим процесом. *Юридична Україна*. 2012. №12. С.27–34.
27. Усенко Є.А. Судовий порядок вирішення податкових спорів як засіб зменшення податкового тиску. *Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції*: зб. наук. статей / М.І. Смокович, М.І. Цуркан, В.Г. Перепелюк та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012. С.266 – 282.
28. Цуркан М.І. Деякі проблемні питання судового розгляду спорів щодо проходження публічної служби. *Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції* : зб. наук. статей / М.І. Смокович, М.І. Цуркан, В.Г. Перепелюк та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012. С.156 – 174.

ТЕМА 16. Виконання судових рішень в адміністративних справах

Методичні вказівки.

Набрання рішенням законної сили зумовлює обов'язковість виконання цього рішення всіма суб'єктами права на всій території України. Питання виконання судового рішення є невід'ємним елементом права на справедливий суд.

У процесі опрацювання матеріалу з теми студентів необхідно враховувати, що процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень в адміністративних справах, регламентовані Розділом IV КАС України.

КАС України також визначено повноваження суду щодо здійснення судового контролю. На відміну від інших судових процедур, адміністративне судочинство передбачає спеціальні форми судового контролю, зокрема, зобов'язання суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання рішення суду. Необхідно проаналізувати проблеми практичного характеру щодо застосування такої форми судового контролю.

Слід мати на увазі, що порядок проведення виконавчих дій щодо виконання судових рішень адміністративних судів, які підлягають примусовому виконанню в разі невиконання їх у добровільному порядку, регламентується Законом України «Про виконавче провадження» та визначається Інструкцією з організації примусового виконання рішень, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 02.04.2012 року № 512/5.

Особливістю виконання рішень адміністративних судів є те, що як правило до їх виконання неможливо застосувати механізм примусового виконання рішення, визначеного законом України «Про виконавче провадження». Водночас і ті рішення, які підлягають виконанню в примусовому порядку (рішення про стягнення), виконуються, як правило, відповідно до закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень». Тому при підготовці до семінарського заняття студенти повинні проаналізувати зазначені вище нормативно-правові акти та визначити сферу дії кожного з них.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте порядок набрання законної сили судовим рішенням в адміністративній справі.
2. Проаналізуйте наслідки набрання законної сили судовим рішенням.

3. Визначте види постанов адміністративного суду, які підлягають негайному виконанню.
4. Окресліть коло постанов адміністративного суду, які можуть бути звернуті адміністративним судом до негайного виконання.
5. Охарактеризуйте порядок виконання судових рішень в адміністративних справах
6. Який порядок звернення до виконання судових рішень в адміністративних справах?
7. Охарактеризуйте порядок оформлення виконавчого листа та видачі дубліката виконавчого листа.
8. Проаналізуйте порядок здійснення судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах.
9. Наслідки невиконання судового рішення або неподання звіту про виконання.
10. Визначте процесуальний порядок заміни сторони виконавчого провадження.
11. Розкрийте процесуальні підстави та порядок повороту виконання судових рішень в адміністративних справах.

Практичні завдання.

1. Постановою Окружного адміністративного суду міста Києва задоволено адміністративний позов С. до державної податкової інспекції про визнання протиправним та скасування податкового повідомлення-рішення.

25.03.2018 року за заявою позивача Окружним адміністративним судом міста Києва було видано виконавчий лист. 10.06.2018 року С. пред'явив виконавчий лист до виконання до відділу державної виконавчої служби.

Постановою державного виконавця від 11.06.2018 року у відкритті виконавчого провадження було відмовлено у зв'язку із пропуском встановленого строку пред'явлення виконавчого документа до виконання.

Надайте правову оцінку рішення державного виконавця. Які строки звернення до примусового виконання судових рішень в адміністративних справах?

2. До окружного адміністративного суду звернувся П. із позовом до Пенсійного фонду України, в якому просив: (а) визнати протиправною бездіяльність фонду в частині незабезпечення своєчасного і в повному обсязі фінансування та виплати пенсії Центрально-міським відділенням Пенсійного фонду України та (б) зобов'язати фонд поновити фінансування і забезпечити виплату належної позивачеві пенсії за віком.

З'ясуйте, чи правильно позивач визначив спосіб захисту порушеного права.

3. За рішенням міськрайонного суду з виконавчого комітету міської ради було стягнуто на користь О. кошти у розмірі 2300 грн. на відшкодування шкоди його автомобілю, який зіткнувся зі службовим автомобілем міськвиконкому внаслідок порушення водієм останнього правил дорожнього руху. Для примусового виконання рішення було видано виконавчий лист, на підставі якого державним виконавцем було відкрито виконавче провадження. Через місяць державний виконавець закрити виконавче провадження у зв'язку з відсутністю у бюджеті міськвиконкому статті видатків на відшкодування шкоди. Вважаючи таке рішення державної виконавчої служби незаконним, О. звернувся з позовом до адміністративного суду з вимогою скасувати це рішення.

2. *Зробіть юридичний аналіз ситуації.*

3.

Література:

1. Про огляд практики застосування адміністративними судами статті 267 Кодексу адміністративного судочинства України: постанова Пленуму ВАСУ № 3 від 13.03.2017 р.

2. Безпалько С. В. Правові засади вирішення адміністративними судами спорів, які виникають у зв'язку з виконанням рішень суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2017. 20 с.
3. Науковий висновок щодо меж дискреційного повноваження суб'єкта владних повноважень та судового контролю за його реалізацією. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/naukovi_visnovki/nauk_visnovok_01_03_2018
4. Перепелюк В. Деякі питання примусового виконання судових рішень у справах «особа проти суб'єкта владних повноважень». *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2010. №1.
5. Перепелюк В. Порядок виконання деяких видів постанов суду у справах щодо колегіальних рішень (дій, бездіяльності) потребує удосконалення. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2010. №3
6. Перепелюк В.Г. Виконання судового рішення, ухваленого на користь приватної особи – позивача: проблеми та шляхи їх усунення. *Проблеми теорії та практики адміністративної юстиції* : зб. наук. статей / М.І. Смокович, М.І. Цуркан, В.Г. Перепелюк та ін. К.: Юрінком Інтер, 2012. С.306 – 365.
7. Черепій П. Судовий контроль за виконанням судових рішень: юридична природа правових відносин. *Вісник Вищого адміністративного суду України*. 2010. №2.
8. Яремак З.В. Механізм примусового виконання рішень адміністративних судів, боржниками за якими є суб'єкти владних повноважень. *Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку: матер.* Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 14-15 листопада 2014 р.). Ужгород : ФОП Береза А. Е., 2014. С. 188 – 192.

ТЕМА 17. Застосування європейських стандартів здійснення правосуддя у адміністративному судочинстві

Методичні вказівки.

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи (цивільний аспект права) чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі (кримінальний аспект). Водночас беручи до уваги автономність поняття «право цивільне», вироблене практикою ЄСПЛ, принципи належного здійснення правосуддя, закріплені ст. 6 Конвенції, застосовуються і в інших процедурах: адміністративне судочинство, господарське судочинство, конституційне провадження, виконавче провадження тощо.

При вивченні даної теми студенти повинні чітко усвідомити основоположні складові елементи права на справедливий суд: організаційні, інституційні, процесуальні; зрозуміти механізм запровадження їх у національне судочинство; бути обізнаним із судовою практикою ЄСПЛ щодо порушення Україною вимог ст. 6 Конвенції.

Питання для самоконтролю:

1. Правові підстави застосування Конвенції та рішень ЄСПЛ при здійсненні правосуддя.
2. Особливості застосування європейських стандартів здійснення правосуддя в адміністративному судочинстві.
3. Застосування принципів адміністративного судочинства у світлі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини.
4. Право на суд належної компетенції: його складові.
5. Урахування практики Європейського суду з прав людини при вирішенні адміністративної справи.
6. Право на вільні вибори у Європейській конвенції з прав людини (стаття 3 Першого

протоколу) і практиці Європейського суду з прав людини.

Практичні завдання:

1. Громадський активіст Р. звернувся до окружного адміністративного суду з позовом до районної податкової інспекції про визнання незаконною відмови у наданні інформації з податкових декларацій дружини та повнолітнього сина (особи, яка є засновником приватного підприємства та приватним підприємцем відповідно) голови обласної державної адміністрації та просив зобов'язати надати вказану інформацію відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Визначте правовідносини, що охоплюються ст. 8 Конвенції, і ті, що охоплюються ст. 10 Конвенції, у цій справі. Хто є суб'єктом прав, гарантованих цими статтями?

Чи було втручання у права, гарантовані Конвенцією? У чій права і які саме? Обґрунтуйте.

Чи можлива абсолютна заборона надання інформації? Що має бути враховано при прийнятті рішення про надання інформації з податкової декларації з тим, щоб забезпечити баланс між правом на приватність і правом на інформацію?

Чи відповідає відмова у наданні інформації вимогам законності та необхідності у демократичному суспільстві, зокрема чи є відмова пропорційною та спрямованою на захист суспільного чи приватного інтересу?

Яке рішення у справі ухвалили б ви?

2. Відповідно до вимог ст. 8 КАС України, колегія суддів при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого зокрема людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави, та застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини.

Згідно із ст. 17 Закону України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського Суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію і практику Суду як джерело права. У своєму рішенні у справі «Кечко проти України» від 08.11.2005 року Європейський Суд з прав людини звертає увагу на те, що у межах свободи дій держави визначати, які надбавки виплачувати своїм працівникам з бюджету. Держава може вводити, припиняти або закінчувати виплату цих надбавок. Проте, якщо правове положення, що діє, передбачає виплату певних надбавок, і дотримані всі вимоги, необхідні для цього, органи державної влади не можуть свідомо відмовляти в цих виплатах, поки відповідне положення є таким, що діє (п. 23). Одночасно Європейський Суд з прав людини не прийняв аргумент уряду України щодо бюджетних асигнувань, оскільки органи державної влади не можуть посилатися на відсутність засобів як на причину невиконання своїх зобов'язань (п. 26).

Пленум Верховного Суду України у п. 5 постанови № 9 від 01.11.1996 року "Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя" звернув увагу на те, що судам необхідно виходити з того, що нормативно-правові акти будь-якого державного чи іншого органу (акти Президента України, постанови Верховної Ради України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи рішення Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, акти органів місцевого самоврядування, накази та інструкції міністерств і відомств, накази керівників підприємств, установ та організацій тощо) підлягають оцінці на відповідність як Конституції, так і закону. Якщо при розгляді справи буде встановлено, що нормативно-правовий акт, який підлягав застосуванню, не відповідає чи суперечить законові, суд зобов'язаний застосувати закон, який регулює ці правовідносини. Крім того, згідно із положеннями ч.4 ст. 9 КАС України у разі невідповідності нормативно-правового акта Конституції України, закону України, міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або іншому правовому акту суд застосовує правовий акт, який має вищу юридичну силу.

З урахуванням наведеного та виходячи з пріоритетності законів над підзаконними актами колегія суддів погоджується із висновком суду першої інстанції про те, що при визначенні розміру пенсій позивача застосуванню підлягають ч. 2 ст. 39, ч. 2 ст. 51 Закону № 796-XII, а не постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.1996 року № 836 «Про компенсаційні виплати особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» та постанова Кабінету Міністрів України № 530 від 28.05.2008 року «Про деякі питання соціального захисту окремих категорій громадян», які істотно звужують обсяг встановлених законом прав.

Чи погоджуєтеся Ви із наведеним у них тлумаченням принципу верховенства права? Чому? Запропонуйте власне тлумачення принципу верховенства права.

3. Відповідно до вимог ст. 8 КАС України, колегія суддів при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого зокрема людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави, та застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини. Згідно із ст. 17 Закону України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського Суду з прав людини» суди застосовують при розгляді справ Конвенцію і практику Суду як джерело права. У своєму рішенні у справі «Кечко проти України» від 08.11.2005 року Європейський Суд з прав людини звертає увагу на те, що у межах свободи дій держави визначити, які надбавки виплачувати своїм працівникам з бюджету. Держава може вводити, припиняти або закінчувати виплату цих надбавок. Проте, якщо правове положення, що діє, передбачає виплату певних надбавок, і дотримані всі вимоги, необхідні для цього, органи державної влади не можуть свідомо відмовляти в цих виплатах, поки відповідне положення є таким, що діє (п. 23). Одночасно Європейський Суд з прав людини не прийняв аргумент уряду України щодо бюджетних асигнувань, оскільки органи державної влади не можуть посилалися на відсутність засобів як на причину невиконання своїх зобов'язань (п. 26). Пленум Верховного Суду України у п. 5 постанови № 9 від 01.11.1996 року "Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя" звернув увагу на те, що судам необхідно виходити з того, що нормативно-правові акти будь-якого державного чи іншого органу (акти Президента України, постанови Верховної Ради України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи рішення Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, акти органів місцевого самоврядування, накази та інструкції міністерств і відомств, накази керівників підприємств, установ та організацій тощо) підлягають оцінці на відповідність як Конституції, так і закону. Якщо при розгляді справи буде встановлено, що нормативно-правовий акт, який підлягав застосуванню, не відповідає чи суперечить законові, суд зобов'язаний застосувати закон, який регулює ці правовідносини. Крім того, згідно із положеннями ч.4 ст. 9 КАС України у разі невідповідності нормативно-правового акта Конституції України, закону України, міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або іншому правовому акту суд застосовує правовий акт, який має вищу юридичну силу. З урахуванням наведеного та виходячи з пріоритетності законів над підзаконними актами колегія суддів погоджується із висновком суду першої інстанції про те, що при визначенні розміру пенсій позивача застосуванню підлягають ч. 2 ст. 39, ч. 2 ст. 51 Закону № 796-XII, а не постанова Кабінету Міністрів України від 26.07.1996 року № 836 «Про компенсаційні виплати особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» та постанова Кабінету Міністрів України № 530 від 28.05.2008 року «Про деякі питання соціального захисту окремих категорій громадян», які істотно звужують обсяг встановлених законом прав.

Чи погоджуєтеся Ви із наведеним у них тлумаченням принципу верховенства права? Чому? Запропонуйте власне тлумачення принципу верховенства права.

4. Громадянка М. звернулася до належного органу реєстрації із заявою про реєстрацію місця її проживання та її дітей у садовому будинку садового товариства "Квітка". До заяви М. додала: а) свідоцтво про право власності на нерухоме майно, відповідно до якого вона є

власником зазначено садового будинку, та б) акт обстеження житлових умов, згідно з яким дане домоволодіння обладнано системою опалення, з міста до нього проведено воду, електроенергію і він підключений до інтернет-мережі.

Орган реєстрації відмовив М. у реєстрації із посиланням на те, що будинок, у якому вона бажає зареєструвати своє та дітей місце проживання, є садовим, а не житловим.

М. звернулася до адміністративного суду із позовною заявою про визнання відмови у реєстрації протиправною, зазначивши в ній, що така відмова обмежує її не тільки у вільному виборі місця постійного проживання, а й у здійсненні інших цивільних, громадських та політичних прав.

На підставі аналізу практики Європейського суду з прав людини назвіть аспекти принципу верховенства права та визначте, на якому із них має акцентувати увагу суд при розгляді даної справи. Обґрунтуйте позицію суду щодо рішення у цій справі.

5. Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України (далі – Комісія) проведено перевірку страхової компанії щодо дотримання вимог Закону України “Про обов’язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів”. За результатами перевірки складено акт про порушення у сфері фінансових послуг і видано припис, за яким страхова компанія зобов’язана у встановлений цим приписом термін надати інформацію та підтверджувальні документи про усунення виявлених порушень. Страхова компанія не виконала вимог припису, і Комісія винесла постанову про накладення штрафу в розмірі 8500 грн.

Страхова компанія у відповідні строки звернулася до суду із двома позовами: про скасування припису та про скасування постанови про накладення штрафу. Позови розглянуто різними складами суду. Рішенням суду від 16 серпня 2012 р. у задоволенні позову про скасування постанови про накладення штрафу відмовлено, а позов про скасування припису відповідно до судового рішення від 31 серпня 2012 р. задоволено повністю.

Після набрання законної сили рішенням від 31 серпня 2012 р. страхова компанія подала до суду заяву про перегляд судового рішення від 16 серпня 2012 р. за нововиявленими обставинами. Нововиявленою обставиною у справі компанія вважала прийняття судом рішення від 31 серпня 2012 р. про скасування припису, на підставі якого ухвалено постанову про накладення штрафу.

Охарактеризуйте такий аспект принципу верховенства права, як остаточність судового рішення. Спираючись на практику Європейського суду з прав людини, обґрунтуйте позицію щодо рішення у даній справі.

Нормативні акти і література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. *Офіц. вісн. України*. 2006. № 32. Ст. 2975.
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. *Відом. Верхов. Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
3. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верхов. Суду України від 01.11.1996 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>.
4. Бершов Г. Застосування в адміністративному судочинстві України принципу верховенства права з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. *Роль і вплив практики адміністративного судочинства на розвиток публічного права*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 10-річчю утворення Вищого адміністративного суду України (м. Київ, 29-30 листопада 2012 р.): зб. матеріалів / за заг. ред. І.Х. Темкіжева. К.: Істина, 2012. С. 287 – 298.
5. Грень Н. М. Право на справедливий суд: проблеми доступності та публічності. URL: http://science.lp.edu.ua/sites/default/files/Papers/gren_0.pdf.
6. Навчально-методичний посібник для тренерів навчального курсу для суддів

«Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя». К.: ВАІТЕ, 2017. 192 с.

7. Ільченко І. Деякі питання застосування конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини в Україні. *Право України*. 2009. № 10. С. 145-148.

8. Єресько Л. Вплив практики Європейського суду з прав людини на систему адміністративного судочинства України щодо підвищення рівня захисту прав людини. *Роль і вплив практики адміністративного судочинства на розвиток публічного права: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 10-річчю утворення Вищого адміністративного суду України (м. Київ, 29-30 листопада 2012 р.): зб. матеріалів / за заг. ред. І.Х. Темкіжева. К.: Істина, 2012. С. 309 – 325.*

9. Лисак В. Д. Судовий адміністративний процес в Україні у контексті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 1. С. 36-39.

10. Писаренко Н. Б. Застосовність гарантій права на справедливий суд в адміністративному судочинстві: практика Європейського суду з прав людини та українські реалії. *Вісн. Нац. акад. прав. наук України*. 2016. № 3. С. 214–228.

11. Сасевич О. Контроль за виконанням судових рішень у порядку адміністративного судочинства крізь призму практики Європейського суду з прав людини. *Вісник державної судової адміністрації України*. К.: "Юрінком Інтер", 2013. № 4. С. 48-56.

12. Сірош М.В. Адміністративне судочинство України щодо захисту прав особи у світлі рішень Європейського суду з прав людини. *Вплив адміністративного судочинства на розвиток публічного права в Україні: зб. наук. статей за заг.ред. І.Х. Темкіжева. К.: Юрінком Інтер, 2012. С. 145 – 153.*

13. Смокович М.І. Рішення Європейського суду з прав людини щодо захисту виборчих прав громадян України. *Роль і вплив практики адміністративного судочинства на розвиток публічного права: матеріали Між нар. наук.-практ. конф., присвяченої 10-річчю утворення Вищого адміністративного суду України (м. Київ, 29-30 листопада 2012 р.): зб. матеріалів / за заг. ред. І.Х. Темкіжева. К.: Істина, 2012. С.266 – 271.*

14. Солоткий С. А. Інтереси правосуддя у практиці Європейського суду з прав людини та їх значення для правової системи України. *Вісник Веховного суду України*. К.: Видавничий дім "Ін Юре", 2013. № 9. С. 40-48.

15. Трофімова Л. В. Використання рішень Європейського суду з прав людини при вирішенні спорів. *Вплив адміністративного судочинства на розвиток публічного права: зб. наук. статей / за заг. ред. І. Х. Темкіжева. Київ: Юрінком Інтер, 2012. С. 258–266.*

16. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид., випр., допов. К., 2015. 208 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО ВСІХ ТЕМ:

1. Административно-процессуальное право: курс лекций / под ред. проф. И. Ш. Кисляханова. М.: ЮНИТА-ДАНА, 2004. 399 с.
2. Адміністративна юстиція. Адміністративне судочинство: навч. посіб. / Т. О. Коломоєць, Г. Ю. Гулевська, Р. В. Сінельник, І. О. Сквірський; [за заг. ред. Т. О. Коломоєць, Г. Ю. Гулевської]. К.: Істина, 2007. 152 с.
3. Адміністративна юстиція: проблеми теорії і практики: Настільна книга судді / за заг.ред. О.М. Пасенюка. К.: Істина, 2007. 608 с.
4. Адміністративне право : підручник / [Ю. П. Битяк та ін.] ; за заг. ред. проф. Ю. П. Битяка [та ін.] ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х. : Право, 2010. 624 с.
5. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку ХХІ століття) : монографія / Галунько В. В. [та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Галунька ; Херсон. юрид. ін-т Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Херсон : Херсонська міська друкарня, 2010. 378 с.
6. Адміністративне процесуальне (судове) право України: Підруч. / Одеська національна юридична академія / С. В. Ківалов (ред.). О.: Юридична література, 2007. 312 с.
7. Адміністративне процесуальне право України: навчально-методичний посібник / І. О. Каргузова, Д. А. Козачук, А. Ю. Осадчій, Г. М. Сарibaєва. Одеса: Фенікс, 2016. 400 с.
8. Адміністративне судочинство в Україні: теорія, правове регулювання, практика: монографія / [С. В. Ківалов та ін.]; за заг. ред. С. В. Ківалова, Л. Р. Білої-Тіунової; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад." Одеса: Фенікс, 2013. 392 с.
9. Адміністративне судочинство України: підручник / О. М. Пасенюк (кер. авт. кол.), О. Н. Панченко, В. Б. Авер'янов [та ін.]; за заг. ред. О. М. Пасенюка. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 672 с.
10. Адміністративне судочинство: навч. посіб. / І. М. Балакарева, І. В. Бойко, Я. С. Зелінська та ін.; за заг. ред. Н. Б. Писаренко. Харків: Право, 2016. 312 с.
11. Адміністративне судочинство: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. 304 с.
12. Адміністративне судочинство: підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Істина, 2011. 304 с.
13. Адміністративний процес: загальна частина (Федеративна Республіка Німеччина, Україна) : наук.-практ. посіб. / Манн Томас, Мельник Роман, Бевзенко Володимир, Комзюк Анатолій; пер. та адапт. з нім. Мельника Романа; за заг. ред. Бевзенка Володимира. Київ : Алерта, 2013.
14. Адміністративно-правовий захист прав громадян : навч.-метод. посіб. / [К. К. Афанасьєв та ін.] ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. 279 с.
15. Адміністративно-процесуальне право України: Підручник. / За ред. О. В. Кузьменко. К.: Атіка, 2007. 416 с.
16. Андрійко О. Ф. Державний контроль у сфері виконавчої влади. К., 1999. 45 с.
17. Анпілогов О. В. Захист прав та свобод громадянина прокурором в адміністративному судочинстві: монографія. К.: Ін Юре, 2008. 167 с.
18. Баб'як А. В. Процесуальні строки а адміністративному процесі: процедурні та юрисдикційні провадження: Монографія. Львів: Каменяр, 2006. 192 с.
19. Бандурка О. М. Адміністративний процес : підручник для ВНЗ / О. М. Бандурка, М. М. Тищенко. К.: Літера ЛТД, 2002. 286 с.
20. Бевзенко В. М. Адміністративні суди України: навч. посіб. К.: Алерта; КНТ, 2006. 271 с.
21. Бергман В. Административно-процессуальное право Германии (Verwaltungsrechtsschutz in Deutschland). М. : Волтерс Клувер, 2007. 288 с.

22. Богуцький В. В. Провадження у справах про адміністративні правопорушення [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Богуцький, В. В. Богуцька, В. В. Мартиновський. 3-тє вид., переробл. і допов. Х. : ФІНН, 2011. 200 с.
23. Бородин І. Л. Адміністративно-юрисдикційний процес: Монографія. К.: Алерта, 2007. 184 с.
24. Бринцева Л. В. Адміністративний порядок вирішення адміністративно-правових спорів: загальна характеристика та шляхи удосконалення: монографія. Х. : ФІНН, 2011. 119 с.
25. Буркацький Л. К. Складання процесуальних документів на захист прав та інтересів громадян: Коментарі, позовні заяви, заяви, скарги: навч. посіб.; Академія адвокатури України. К. : Юрінком Інтер, 2002. 287 с.
26. Вплив Європейського Союзу на національне адміністративне судочинство [Текст]. – *Einfluss der Europäischen Union auf die Nationale Erwaltungsgerichtsbarkeit* : матеріали наук.-практ. конф., 25-26 трав. 2011 р. / [упоряд. С. О. Осятинський] ; Харк. нац. ун-т внутр. справ, Нім. служба акад. обмінів, Ун-т ім. Георга-Августа м. Гьотінген. Х. : ХНУВС, 2012. 148 с.
27. Гнатюк С. С. Провадження в справах про адміністративні проступки: проблемні питання структури: монографія. Л. : ЛьвДУВС, 2012. 155 с.
28. Голосніченко І. П. Адміністративний процес: навч. посіб. / І. П. Голосніченко, М. Ф. Стахурський. К.: ГАН, 2003. 256 с.
29. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
30. Завальна Ж. В. Концептуальні засади договірної регулювання адміністративно-правових відносин : монографія. Суми : Мрія, 2010. 360 с.
31. Картузова І. О. Адміністративно-процедурне право : навч.-метод. посіб. / І. О. Картузова, А. Ю. Осадчий. О. : Юрид. літ., 2008. 288 с.
32. Кісіль З. Р. Адміністративне право : навч. посіб. / З. Р. Кісіль, Р. В. Кісіль. К. : Правова єдність, 2011. 695 с.
33. Коломоєць Т. О. Прокурор в адміністративно-юрисдикційних провадженнях: питання теорії та практики: монографія / Т. О. Коломоєць, О. В. Шемякін ; Держ. вищ. навч. закл. "Запоріж. нац. ун-т" М-ва освіти і науки, молоді та спорту України. Запоріжжя: Запоріж. нац. ун-т, 2012. 219 с.
34. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): Навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
35. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний процес: навч. посіб. / Колпаков В. К., Гордєєв В. В. Х. : Харків юридичний, 2012. 227 с.
36. Комзюк А. Т. Адміністративний процес України : навч. посіб. / А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. К. : Прецедент, 2007. 531 с.
37. Кузьменко О. В. Адміністративно-процесуальне право України : підручник / О. В. Кузьменко, Т. О. Гуржій ; за заг. ред. О. В. Кузьменко . К. : Атіка, 2007. 416 с.
38. Кузьменко О. В. Адміністративна юстиція в Україні: Навчальний посібник. К.: Атіка, 2007. 156 с.
39. Кузьменко О. В. Курс адміністративного процесу: навч. посіб.; Нац. акад. внутр. справ. К. : Юрінком Інтер, 2012. 207 с.
40. Кузьменко О. В. Процесуальні категорії адміністративного права: Монографія. Львів: Атлас, 2004. 232 с.
41. Кузьменко О. В. Теоретичні засади адміністративного процесу : монографія. К. : Атіка, 2005. 352 с.
42. Лазур Я. В. Забезпечення прав і свобод громадян України у сфері публічного управління: адміністративно-правовий механізм : монографія; Ін-т законодавства Верховної Ради України. К. : Четверта хвиля, 2010. 283 с.
43. Лукьянова Е. Г. Теория процессуального права. М. : ИНФРА-М, 2003. 240 с.

44. Миколенко А. И. Административный процесс и административная ответственность: учеб. пособ. 3-е изд., перераб. и доп. Х.: Одиссей, 2007. 360 с.
45. Миколенко О. І. Адміністративний процес та адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. Х.: Одиссей, 2010. 368 с.
46. Миколенко О. І. Теорія адміністративного процедурного права: монографія. Х.: Бурун Книга, 2010. 336 с.
47. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України. / За заг. ред. Журавльова Д. В. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2017. 416 с.
48. Обрусна С. Ю. Адміністративно-правові засади судової реформи в Україні: теорія, історія, сучасність : монографія; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х. : ХНУВС, 2010. 304 с.
49. Основи адміністративного судочинства в Україні: навч. посіб. для юр. факультетів та юр. клінік / За заг. редакцією Александрової Н. В., Куйбіди Р. О. 2-ге вид., доп. і перероб. К.: КНТ, 2009. 248 с.
50. Основи адміністративного судочинства в Україні: Навчальний посібник. / Рябченко О. П., Бутенко В. І., Ясинюк М. М., Лічман Л. Г., Погребний С. О. Суми: "МакДен", 2008. 200 с.
51. Перепелюк В. Г. Адміністративне судочинство: проблеми практики. Київ: Конус-Ю, 2007. 272 с.
52. Писаренко Н. Б. Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення): монографія / Н. Б. Писаренко, В. А. Сьоміна. 2-ге вид., зі змін. та допов. Харків: Право, 2012. 136 с.
53. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту: монографія / В. Б. Авер'янов (заг. ред.). Д. : Ліра, 2008. 585 с.
54. *Юридическая процессуальная форма: теория и практика* / Под ред. Горшенев В.М., Недбайло П.Е. М., «Юрид. лит.», 1976. 280 с.